

Partnership for Good Governance
Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման

ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՏՆՕՐԻՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ**

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

**Պատրաստված է Ջերեմի Սքրայդի և Ջոն Ուոդհեմի մեկնաբանությունների
հիման վրա**

Սեպտեմբեր 2017թ.

Բովանդակություն

Ամփոփագիր	3
Ա. Ներածություն	3
Բ. Ընդհանուր մաս	5
Գ. Հատուկ մաս	22
Դ. Եզրակացություն	62

Ամփոփագիր

Սույն կարծիքում քննարկվում է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի նախագծի համապատասխանությունը եվրոպական չափանիշներին: Փաստաթղթում նախ անդրադարձ է կատարվում Ընդհանուր մասի որոշակի դրույթներին, իսկ այնուհետև՝ Հատուկ մասի դրույթների հոդված առ հոդված ուսումնասիրությանը: Փաստաթղթում ճանաչվում է, որ զգալի ջանքեր են գործադրվել՝ երաշխավորելու, որ օրենքի նախագծում հաշվի առնվեն եվրոպական չափանիշների պահանջները, սակայն նշվում է, որ դեռևս առկա են ուշադրության արժանի որոշակի խնդիրներ: Բացահայտված խնդիրներից շատերը կապված են կոնկրետ վարքագծի համար քրեական պատասխանատվություն սահմանելու իմաստով բավարար հստակության ընկալվող պակասի հետ: Թեև այդ ընկալումը կարող է ոչ միշտ ճիշտ լինել, այնուամենայնիվ, որոշ դրույթներում ակնհայտորեն անհրաժեշտ է լրացումներ կատարել դրանց իմաստը հստակեցնող սահմանումներով: Բացի այդ, որոշ դրույթների կամ տեքստի պահպանման փաստացի անհրաժեշտությունը հասկանալի չէ, և որոշ դեպքերում կիրառվող լեզուն թերևս պետք է առավել սերտորեն հետևի միջազգային նորմերում օգտագործվող ձևակերպումներին: Կան մի շարք դրույթներ, որոնց կիրառությունը կարող է հանգեցնել Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների ռոնահարման: Որոշ դեպքերում այս հարցը կարելի է կարգավորել այդ դրույթները կիրառելու պարտավորություն ունեցողներին ուղղորդելու միջոցով, սակայն այլ դեպքերում անհրաժեշտ կլինի համապատասխան տեքստում որոշակի լրացումներ, փոփոխություններ կատարել կամ տեքստից հանել: Այնուամենայնիվ, ուշադրություն պահանջող խնդիրները լայնածավալ չեն, և դրանց լուծումը չպետք է դժվարություն ներկայացնի: Արդյունքում կստեղծվի քրեական օրենսգրք, որը քրեական պատասխանատվություն և պատիժներ է սահմանում մարդու իրավունքների եվրոպական չափանիշներին համահունչ կերպով:

Ա. Ներածություն

1. Սույն կարծիքը վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի նախագծին («օրենսգրքի նախագիծ»), որը մշակել է Արդարադատության նախարարության աշխատանքային խումբը: Օրենսգրքի նախագիծը, կրկին գործողության մեջ դնելով 2003թ. օգոստոսի 1-

ին ընդունված՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի («2003թ. օրենսգիրք») որոշ դրույթներ, միևնույն ժամանակ նախատեսում է մի շարք դրույթների փոխարինումը նոր դրույթներով:

2. Սույն կարծիքում վերանայվում է օրենսգրքի նախագծի համապատասխանությունը եվրոպական չափանիշներին, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային («Եվրոպական կոնվենցիա») և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի («Եվրոպական դատարան») նախադեպային իրավունքին:
3. Այդ չափանիշներից բխող՝ օրենսգրքի նախագծի գնահատման համար հատկապես կարևոր նկատառում է, որ առաջարկվող դրույթները պետք է բավարարեն բավականաչափ ճշգրիտ կամ հստակ ձևակերպված լինելու պահանջը, որպեսզի յուրաքանչյուր ոք հնարավորություն ունենա կարգավորել իր վարքագիծը: Այս պահանջի կատարումը կարևոր է ոչ միայն Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված որևէ իրավունքի կամ ազատության սահմանափակման ընդունելիության համար¹, այլև որ Մարդու իրավունքների դատարանի կողմից չդիտարկվի, որ որևէ քրեական հանցագործության կիրառում ի հայտ է բերում օրենքի հետադարձ ուժով քրեական պատասխանատվություն, ինչը հակասում է Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածին²: Այս նպատակին դժվար կլինի հասնել այն դեպքում, երբ կիրառվում են ընդարձակ, անհասկանալի կամ անհստակ ձևակերպումներ, որոնց հետագայում չեն տրվում սահմանումներ հենց նույն օրենսդրությունում կամ լավ մշակված նախադեպային իրավունքում:
4. Մեկնաբանություններ չեն արվի օրենսգրքի նախագծի այն դրույթների առնչությամբ, որոնք համարվում են պատշաճ կամ ոչ խնդրահարույց, եթե դա կարևոր չլինի այլ դրույթների վրա դրանց ունեցած ազդեցության գնահատման համար:
5. *Առաջարկությունները՝ կապված որևէ գործողության վերաբերյալ փոփոխության, վերանայման կամ տեքստից հանելու հետ, ինչը կարող է անհրաժեշտ լինել Եվրոպական չափանիշներին համապատասխանությունն ապահովելու նպատակով, գրված են շեղատառ:*

¹Տես՝ «Sunday Times»-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Թիվ 1) [ՄՊ], գանգատ թիվ 6538/74, 1979թ. ապրիլի 26, պարբ. 49:

²Տես օրինակ՝ Կաֆկարիսն ընդդեմ Կիպրոսի, [ՄՊ], գանգատ թիվ 21906/04, 2008թ. փետրվարի 12, պարբ. 140 և Կորբելին ընդդեմ Հունգարիայի [ՄՊ], գանգատ թիվ 9174/02, 2008թ. սեպտեմբերի 19, պարբ. 70:

6. Կարծիքում նախնառաջ անդրադարձ է կատարվում օրենսգրքի նախագծի Ընդհանուր մասին վերաբերող որոշակի դրույթներին, այնուհետև հոդված առ հոդված քննարկվում են Հատուկ մասի դրույթները: Փաստաթուղթը եզրափակվում է առաջարկվող դրույթների՝ եվրոպական չափանիշներին համապատասխանելիության ընդհանուր գնահատմամբ:
7. Սույն կարծիքը հիմնված է օրենսգրքի նախագծի ոչ պաշտոնական անգլերեն թարգմանությանը:
8. Կարծիքի նախապատրաստման համար շատ օգտակար են եղել օրենսգրքի նախագծի առավել վաղ տարբերակի դրույթների վերաբերյալ աշխատանքային խմբի անդամների հետ կազմակերպված քննարկումները 2016թ. հունվարի 21-22-ը Ստրասբուրգում և 2016թ. ապրիլի 15-17-ը Երևանում տեղի ունեցած հանդիպումների ընթացքում: Կարծիքում նաև հաշվի է առնված Հայաստանի Հանրապետության նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգը³, որով առաջնորդվել են օրենսգրքի նախագծի մշակման ընթացքում:
9. Մեկնաբանությունները, որոնց վրա հիմնված է կարծիքը, պատրաստել են Ջերեմի Սքեբրայդը⁴ և Ջոն Ուոդհեմը⁵՝ Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի Արևելյան գործընկերության 2015-2017 թվականների ծրագրային համագործակցության շրջանակներում ֆինանսավորվող՝ «Աջակցություն Հայաստանում քրեական արդարադատության համակարգի բարեփոխումներին և պայքար վատ վերաբերմունքի և անպատժելիության դեմ» ծրագրի հովանու ներքո:

Բ. Ընդհանուր մաս

Բաժին 1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությունը

Հոդված 1. Սույն օրենսգրքում օգտագործվող հիմնական հասկացությունները

---

³Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2015թ. հունիսի 4-ի թիվ 25 արձանագրային որոշման հավելված:

⁴Փաստաբան, Մոնքտոնի պալատներ, Լոնդոն և Կենտրոնական եվրոպական համալսարանի հրավիրված պրոֆեսոր, Բուդապեշտ:

⁵Փաստաբան, Միացյալ Թագավորության Ազգային կանխարգելման մեխանիզմի նախագահ և Դոթի Սթրիթ պալատների թղթակից անդամ, Լոնդոն:

10. Այս դրույթում ներկայացված սահմանումները, ընդհանուր առմամբ, հստակ են և տեղին, սակայն դրանցից մի քանիսի հետևյալ ասպեկտները բարելավման կարիք ունեն, եթե նշված կետերը չեն բխում թարգմանության հետ կապված խնդիրներից կամ հաշվի չեն առնում սահմանված պրակտիկան խնդրո առարկա եզրույթները կիրառելիս:

- «Անօգնական (վիճակում գտնվող) անձ»՝ «դիմադրություն ցույց տալու հնարավորությունից *զրկված*» սահմանումը (շեշտադրումն ավելացված է) անգլերեն տեքստում տպավորություն է ստեղծում, որ պատճառը որևէ արտաքին գործոն է, մինչդեռ նպատակահարմար կլիներ հաշվի առնել նաև ներքին գործոնները:
- «Հափշտակություն»՝ թերևս ավելորդ է պահանջել, որ գույքը վերցնելը լինի «անհատույց» և նաև «ապօրինի»:
- «Մերձավոր»՝ սահմանումը, որ սա մի անձ է, «ում կյանքը, առողջությունը, շահերը կամ բարեկեցությունը թանկ են» որևէ այլ անձի համար՝ կախված վերջինի զգացմունքներից կամ զգացումից, ստեղծում է հնարավորություն, որը ոչ միայն ենթադրում է անձանց լայն խումբ՝ առնվազն որոշ դեպքերում, այլև անորոշության տեղիք է տալիս, թե արդյոք կոնկրետ անձը պետք է այդպիսին դիտարկվի, քանի որ պարզ չէ, թե համապատասխան մտահոգությունը սուբյեկտիվ վերաբերմունքի հարց է, թե պետք է օբյեկտիվորեն հաստատվի: Այս կետի շուրջ հստակության անհրաժեշտությունը և, մասնավորապես՝ ապացույցները, որոնք տեղին կլինեին այս առումով, կարևոր են, քանի որ «մերձավոր» լինելը կարող է հանգեցնել հանցագործության կատարման, որի համար սահմանված է խիստ պատիժ: Այս համատեքստում օբյեկտիվ փորձաքննությունը, անկասկած, ավելի նպատակահարմար կլիներ:
- «Շանտաժ»՝ «արատավորող տեղեկություններ» եզրույթը փոքր-ինչ անորոշ է թվում, եթե դա այն եզրույթը չէ, որն արդեն լավ հաստատված ընկալում ունի դատական պրակտիկայում: Մասնավորապես, պարզ չէ, թե արդյոք այդ տեղեկությունները պետք է լինեն ճիշտ, թե՛ կեղծ: Ավելին, շեշտադրումը, որ տեղեկությունները պետք է լինեն «արատավորող», պարտադիր չէ, որ ներառի տեղեկություններ, որ անձը պարզապես չի ցանկանում բացահայտել, սակայն որոնք կարող են դրական լինել իր կամ որևէ այլ անձի վերաբերյալ, բայցնայնպես դրանք բացահայտելու սպառնալիքը կարող է կիրառվել որպես գումար կամ այլ առավելություն կորզելու միջոց: Հնարավոր է, որ այս վերջին նկատառումը հաշվի է առնվել սահմանման մնացած մասում, թեև դրա ձևակերպումից դա ակնհայտ

չէ: Այնուհանդերձ, անհրաժեշտ է անդրադառնալ այն հարցին, թե արդյոք «արատավորող տեղեկությունները» կարող են կեղծ կամ ճիշտ լինել:

- «Վիճակի խոցելիություն»՝ «անօգնական (վիճակում գտնվող) անձ» արտահայտությանն առնչվող «զրկված» բառի կիրառության հետ կապված նկատառումը հավասարապես կիրառելի է այս եզրույթի նկատմամբ:

11. *Ուստի անհրաժեշտ է անդրադառնալ վերոնշյալ նկատառումներին, եթե դրանք արդեն լուծված չեն բնօրինակ տեքստում կամ լավ հաստատված պրակտիկայում:*

Հոդված 2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությունը

12. Առաջին պարբերության մեջ «քրեական օրենսդրության» սահմանման որոշակի շրջանաձևություն կա այն իմաստով, որ ներառում է հղում «քրեական օրենքին»: Սույն համատեքստում գուցե առավել նպատակահարմար լիներ «քրեական օրենքը» փոխարինել «քրեական պատասխանատվություն» արտահայտությամբ:

13. Այնուհանդերձ, «քրեական օրենք» արտահայտությունը հաճախակի է հանդիպում օրենսգրքի նախագծում, և պարզ չէ, թե արդյոք սա տարբերություն է ենթադրում դրա մյուս դրույթներից: Դա հաստատապես տեղին կլիներ, քանի որ 3-րդ պարբերությամբ բացառվում է հանցակազմ կամ պատիժ նախատեսող նորմերի կիրառումը, եթե դրանք ներառված չեն հենց քրեական օրենսգրքում: Նման հանգամանքներում գուցե ավելի լավ կլիներ օրենսգրքի նախագծում առհասարակ հղում կատարել «քրեական օրենսգրքի դրույթներին», քան օգտագործել բավական անորոշ՝ «քրեական օրենք» եզրույթը:

14. Այս նկատառումը չի կրկնվի ստորև քննարկվող տարբեր դրույթների առնչությամբ, որոնցում կիրառվում է «քրեական օրենք/իրավունք» եզրույթը:

15. Առաջին պարբերության անհրաժեշտությունը նույնպես կասկածելի է, քանի որ բացի այս դրույթից, քրեական օրենսգրքի նախագծում որևէ այլ հղում չկա «քրեական օրենսդրություն» եզրույթին:

16. *Ուստի անհրաժեշտ է անդրադառնալ վերոնշյալ հարցերին:*

Հողված 3. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրության խնդիրները

17. Նկատի ունենալով 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ վերը նշված մեկնաբանությունները՝ առավել նպատակահարմար կլիներ, որ խնդիրները սահմանվեին որպես «քրեական օրենսգրքի», այլ ոչ՝ «քրեական օրենսդրության» խնդիրներ:

18. Բացի այդ, թեև սահմանված խնդիրները, ընդհանուր առմամբ, տեղին են, «հանցագործության կանխում» արտահայտությունը ոչ միայն ինչ-որ չափով փոխհատվում է «հանցավոր ոտնձգությունների» հետ, այլև առավել կարևոր է իրավապահ գործունեության հետ կապված միջոցների, քան՝ պատասխանատվության ձևակերպման առումով: «Հանցագործության զսպումը» գուցե ավելի համապատասխան խնդիր կլիներ այս համատեքստում:

19. Վերջին արտահայտության ձևակերպումը թերևս հստակ պատկերացում չի տալիս, որ հիշատակվող անձը նա է, ով հանցագործություն է կատարել, և գուցե այն ավելի հստակ լիներ, եթե այս արտահայտությունը չտրոհվեր նախորդից:

20. *Ուստի անհրաժեշտ է անդրադառնալ վերոնշյալ մտահոգություններին:*

Հողված 8. Քրեական օրենքի գործողությունը ժամանակի ընթացքում

21. 6-րդ պարբերության շրջանակը կարող է հակասել օրենքի հետադարձ ուժով քրեական պատասխանատվություն կիրառելու արգելքին, քանի որ նախատեսում է, որ պատասխանատվությունը որոշվում է արարքը «ավարտելու, դադարեցնելու կամ խափանելու պահին գործող» օրենքով, թեև այն կարող է տարբերվել տվյալ պահին կիրառվող օրենքից: Անշուշտ, երբ փոփոխություն է կատարվում օրենքում, որով կարգավորվում է որևէ արարք, այս փոփոխությանը համապատասխան կիրառվող ցանկացած պատասխանատվություն պետք է կիրառվի միայն այդ փոփոխությունից հետո կատարված արարքի նկատմամբ⁶:

22. *Ուստի այս դրույթի ազդեցությունը պետք է համապատասխանաբար սահմանափակվի:*

---

⁶Տես օրինակ՝ *Վիբերն ընդդեմ Էստոնիայի (Թիվ 2)*, գանգատ թիվ 45771/99, 2003թ. հունվարի 21 և *Փուլքն ընդդեմ Էստոնիայի*, գանգատ թիվ 55103/0, 2004թ. փետրվարի 10:

Հողված 10. Քրեական օրենքի գործողությունը քրեական օրենքով նախատեսված արարքը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կատարելու դեպքում

23. 3-րդ և 4-րդ պարբերությունների անգլերեն տեքստը, կարծես, էականորեն չի տարբերվում, և գուցե դրանք տարբերակող որևէ տարր կորսվել է թարգմանության ընթացքում:

24. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել, թե ինչով են տարբերվում այս պարբերությունները:*

Հողված 12. Քրեական օրենքի գործողությունը քրեական օրենքով նախատեսված արարքը Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս կատարելու դեպքում

25. Այս դրույթի բովանդակությունը, ընդհանուր առմամբ, նպատակահարմար է, սակայն 1-ին պարբերությամբ նախատեսված քրեական պատասխանատվությունը չպետք է կիրառվի փախստականի կարգավիճակ ունեցողների, ապաստան փնտրողների կամ ապաստան ստացած անձանց նկատմամբ, երբ ենթադրյալ արարքը կապված է Հայաստանի Հանրապետություն նրանց մուտք գործելու հետ, ինչպես օրինակ՝ այդ անձանց կողմից ճամփորդական փաստաթղթերի կեղծումը: Նման հանգամանքներում պատասխանատվության կիրառումը կհակասի Կոնվենցիայի 31(1)-րդ հոդվածին փախստականների կարգավիճակի վերաբերյալ⁷:

26. *Ուստի անհրաժեշտ է ապահովել, որ այս նկատառումը հաշվի առնվի նշված դրույթը կիրառելիս:*

Հողված 13. Հանցանք կատարած անձին արտահանձնելը կամ փոխանցելը

27. Այս դրույթի բովանդակությունը, ընդհանուր առմամբ, համահունչ է եվրոպական չափանիշներին: Սակայն «հանցանք կատարած անձին» հղումը տեքստի վերնագրում և առանձին պարբերություններում, կարծես, անհամատեղելի է անմեղության կանխավարկածի և Արտահանձնման մասին եվրոպական կոնվենցիայի հետ այն իմաստով, որ թեկուզև

---

⁷«Պայմանավորվող պետություններն ապօրինի մուտքի կամ ներկայության պատճառով չպետք է պատժի ենթարկեն այն փախստականներին, որոնք, ուղղակիորեն գալով մի տարածքից, որտեղ նրանց կյանքը կամ ազատությունը վտանգված է եղել Հողված 1-ի իմաստով, առանց թույլտվության մուտք են գործում կամ գտնվում են այդ պետությունների տարածքներում, պայմանով, որ նրանք անհապաղ ներկայանան իշխանություններին և իրենց ապօրինի մուտքի կամ ներկայության վերաբերյալ հիմնավոր պատճառներ ներկայացնեն»:

հնարավոր է մեղադրանքի առկայությունը, սակայն չի ճանաչվում այն, որ տվյալ անձի մեղքը կարող հաստատված չլինել⁸:

28. *Ուստի առավել նպատակահարմար կլիներ, որ այս դրույթում նշվեր թե՛ հանցագործության համար դատապարտված անձը և թե՛ հանցագործության համար վարույթի օբյեկտ հանդիսացող անձը:*

Բաժին 2. Քրեական պատասխանատվության ընդհանուր պայմանները

Հոդված. 16. Քրեական պատասխանատվությունը տուժողի բողոքի հիման վրա

29. 1-ին պարբերության մեջ տեղ գտած ձևակերպումը, որ անձը կարող է ենթարկվել քրեական պատասխանատվության միայն տուժողի բողոքի հիման վրա առողջությանը, կյանքին, ազատությանը, պատվին, արժանապատվությանը, ֆիզիկական կամ հոգեկան անձեռնմխելիությանը սպառնացող, 24-րդ, 25-րդ, 26-րդ և 28-րդ գլուխներով ամրագրված՝ սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների խախտման դեպքում, կարող է առանձին դեպքերում հանգեցնել անգործության, որը պոտենցիալ կերպով հակասում է պատասխանատվությանը՝ չհանդուրժել այնպիսի վարքագիծ, որը կարող է հանդիսանալ անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի արգելքի և բարոյական, ֆիզիկական ու հոգեբանական անձեռնմխելիության խախտում⁹:

30. *Ուստի անհրաժեշտ է վերանայել, թե արդյոք նպատակահարմար է, որ այս հանցագործությունների համար պատասխանատվության կիրառման նախապայմանը միշտ պետք է լինի տուժողի բողոքը:*

31. Բողոքի անհրաժեշտությունից բացառությունների դեպքերը, որոնք նշված են 2-րդ և 4-րդ պարբերություններում, ինչպես նաև 3-րդ պարբերությամբ նախատեսված՝ բողոքից հրաժարվելու սահմանափակումը լիովին տեղին

---

⁸Տես օրինակ՝ *Իսմոհիլովը և այլոք ընդդեմ Ռուսաստանի*, գանգատ թիվ 2947/06, 2008թ. ապրիլի 24, անմեղության կանխավարկածի խախտում, որտեղ անձի արտահանձնման վերաբերյալ դատարանի կայացրած որոշմամբ ընդունվում է նրա մեղավորությունը: Տես նաև Արտահանձնման մասին կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը՝ «Պայմանավորվող կողմերը պարտավորվում են միմյանց հանձնել սույն կոնվենցիայի դրույթների և պայմանների համաձայն հանձնման ենթակա բոլոր այն անձանց, որոնց դեմ հայցող կողմի իրավասու մարմինները գործ են հարուցել, կամ որոնք հետախուզվում են վերոհիշյալ մարմինների կողմից դատավճռի ի կատար ածման կամ կալանավորման նպատակով» (շեշտադրումն ավելացված է):

⁹Տես օրինակ՝ *Օիուզն ընդդեմ Թուրքիայի*, գանգատ թիվ 33401/02, 2009թ. հունիսի 9 և *Էրեմիան ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության*, գանգատ թիվ 3564/11, 2013թ. մայիսի 28:

են: Այդուհանդերձ, հարկ է նկատի առնել, որ չափահաս անձի հրաժարումը բողոքից կարող է լինել ճնշման, վախի և հուզական շփոթմունքի հետևանք: Նման դեպքերում բողոքից հրաժարումը պատրաստակամորեն ընդունելը կարող է նշանակել համապատասխան քրեական իրավունքի խախտման նկատմամբ հանդուրժողականություն¹⁰, ուստի չպետք է ընդունվի ավտոմատ կերպով:

32. *Ուստի անհրաժեշտ է ապահովել չափահասների կողմից բողոքից հրաժարման դեպքերի հանգամանալի ուսումնասիրություն՝ երաշխավորելու, որ դրա ընդունումը չի հակասում Եվրոպական կոնվենցիային:*

Հոդված 17. «Հանցանք» հասկացությունը

33. Այս սահմանման սկզբում «որն արգելված է» արտահայտությունն ավելորդ է թվում, մասնավորապես՝ նկատի ունենալով 19-րդ հոդվածով նախատեսված «արարքի» սահմանումը:

34. *Ուստի «որն արգելված է» արտահայտությունը կարելի է տեքստից հանել:*

Հոդված 19. Արարք

35. Երկրորդ պարբերությունը կարող է անորոշություն ստեղծել քրեական պատասխանատվության շրջանակի առնչությամբ, քանի որ քրեական պատասխանատվության հիմքը սահմանելիս այն վկայակոչում է իրավական ակտով դրված գործողություն կատարելու պարտականությունը կամ մասնագիտությունից, ստանձնած պարտավորությունից կամ իր նախորդ վարքագծից բխող պարտականությունը, մինչդեռ 2-րդ հոդվածով նախատեսվում է, որ քրեական պատասխանատվությունն ի հայտ է գալիս միայն քրեական օրենսգրքում ներառված նորմերի համաձայն: Գործողություն կատարելու կամ անգործության պատասխանատվությունը, անկասկած, պետք է հիմնված լինի միայն քրեական օրենսգրքում սահմանված կոնկրետ պահանջների վրա, նույնիսկ եթե դրա դրույթներն ակնհայտորեն վերաբերում են, օրինակ, մասնագիտական պարտականությունից կամ նախորդ վարքագծից բխող պատասխանատվությանը: Առավել տեղին կլիներ սահմանել, որ անգործության համար պատասխանատվությունը կծագի այն դեպքում, երբ գործողություն կատարելու պարտականությունը դրվել է քրեական օրենսգրքի համաձայն:

¹⁰Ինչպես *Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի*, գանգատ թիվ 33401/02, 2009թ. հունիսի 9-ի գործում:

36. *Ուստի 2-րդ պարբերությունը պետք է համապատասխանաբար փոփոխվի:*

Հոդված 21. Հանցագործության հատուկ սուբյեկտը

37. Այս դրույթի ազդեցությունն ամբողջովին անհատակ չէ, քանի որ այն հիմնված է օրենսգրքի նախագծի Հատուկ մասով սահմանված հատկանիշներին, որոնք հիմք են տալիս անձին «պատասխանատվության ենթարկելու սույն օրենսգրքի Հատուկ մասով նախատեսված համապատասխան հանցագործության համար»: Այնուհանդերձ, Հատուկ մասում չեն վկայակոչվում «հատկանիշներ» կամ «հատուկ սուբյեկտ» եզրույթները: Հնարավոր է, որ մտադրությունը վերաբերում է քրեական պատասխանատվությունը մեծացնող դրույթներին՝ հանցավոր կազմակերպության կամ հատուկ պարտականություններ ունեցող որևէ անձի¹¹ կողմից կատարված հանցագործության հետ կապված, բայց քանի որ «հատուկ սուբյեկտ» եզրույթը կիրառվում է միայն 49-րդ հոդվածում, այս դրույթի հավելյալ արժեքն ակնհայտ չէ:

38. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել այս դրույթը պահպանելու անհրաժեշտությունը:*

Հոդված 28. Քրեական օրենսգրքով նախատեսված, պատժի սպառնալիքով արգելված արարքը հարբածության վիճակում կատարած անձի քրեական պատասխանատվությունը

39. Սկզբունքորեն խնդիր չկա, որ հարբածությունը չի բացառում քրեական պատասխանատվության կիրառումը, սակայն այս դրույթը հստակ չէ այն առումով, որ չի պարզաբանում, թե արդյոք հարբածության վիճակում գտնվող անձը, այնուամենայնիվ, պետք է համարվի ունակ կատարելու կանխամտածված հանցագործություն, թե պարզապես՝ անփութությամբ կատարված հանցագործություն: Անշուշտ, որոշ համակարգերում հարբած լինելու փաստը կարող է հանգեցնել կանխամտածվածության որոշակի տարրերի բացակայության նկատառմանը, սակայն դա միշտ չէ այդպես: Այդուհանդերձ, այստեղ խնդիրն այն չէ, թե որ մոտեցումը տեղին կլինե՞ր, այլ՝ կիրառվող պատասխանատվության բնույթի առնչությամբ հստակության անհրաժեշտությունը: Սա հատկապես կարևոր է՝ հաշվի առնելով, որ հարբածությունը կարող է համազոր լինել պատիժը խստացնող հանգամանքներին 73(1)-րդ հոդվածի 17-րդ և 18-րդ ենթապարբերությունների իմաստով:

¹¹Օրինակ՝ «մանկավարժ»-ի՝ 284(3)-րդ հոդվածում:

40. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել, թե ինչպիսի՞ ազդեցություն (եթե այն կա) ունի հարբածությունը կանխամտածված հանցագործություն կատարելու համար սահմանված պատասխանատվության վրա:*

Հոդված 33. Անհրաժեշտ պաշտպանություն

41. Անհրաժեշտ է հստակեցնել, թե ինչ է հասկացվում 3-րդ պարբերության մեջ «դիտավորությամբ կատարված այն արարքը, որը, պաշտպանվողի համար ակնհայտ, չի համապատասխանում հակաիրավական ոտնձգության բնույթին և վտանգավորությանը» արտահայտության ներքո: Այս ձևակերպումն անհամատեղելի է թվում Եվրոպական դատարանի տեսանկյունից, որ որևէ անձի նկատմամբ ուժի գործադրումը, որը խիստ անհրաժեշտ չէ, այսինքն՝ ներառում է օբյեկտիվ, այլ ոչ՝ սուբյեկտիվ փորձաքննություն, որպես վերջինիս վարքագծի արդյունք՝ սկզբունքորեն հանդիսանում է Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում¹²:

42. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել 3-րդ պարբերության ազդեցությունը և անհրաժեշտության դեպքում այն փոփոխել՝ հաշվի առնելով վերոնշյալ մտահոգությունը:*

43. 4-րդ պարբերության մեջ տեղ գտած ձևակերպումը թերևս, ընդհանուր առմամբ, բավարարում է Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջը, որ ուժի գործադրումը, որը հանգեցնում է անձին կյանքից զրկման, պետք է միանգամայն անհրաժեշտ լինի: Այնուամենայնիվ, այն ձևակերպումը, որ ուժ գործադրող անձն ազատվում է պատասխանատվությունից, եթե նա չի գիտակցում, որ պաշտպանության այլ միջոցներ չկան, կարող է որոշ դեպքերում չբավարարել այդ թեստի պահանջները, քանի որ կարող է կարիք չլինել հաստատելու, որ այդ առնչությամբ եղել է ազնիվ և ողջամիտ համոզումներ¹³:

44. *Ուստի 4-րդ պարբերությունը պետք է փոփոխվի՝ պահանջելու, որ լինի ազնիվ և ողջամիտ համոզումներ առ այն, որ առկա չեն եղել պաշտպանության այլ միջոցներ, քան՝ փաստացի օգտագործվածները:*

¹²Ռիբիչն ընդդեմ Ավստրիայի, գանգատ թիվ 18896/91, 1995թ. դեկտեմբերի 4:

¹³Տես օրինակ՝ Մթթենն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], գանգատ թիվ 18984/91, 1995թ. սեպտեմբերի 27 և Ջուլիանին և Գաջոխոն ընդդեմ Իտալիայի [ՄՊ], գանգատ թիվ 23458/02, 2011թ. մարտի 24:

45. 6-րդ պարբերությամբ նախատեսված հնարավորությունը, որ սուբյեկտիվ գործոններ կարող են կիրառվել անձին ներելու, որ նա չի գիտակցել, թե հակաիրավական ոտնձգությունը կամ դրա իրական սպառնալիքը բացակայում են, կարող է հանգեցնել Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով ամրագրված իրավունքների ոտնահարմանը, քանի որ, ինչպես նշվեց, համոզմունքը պետք է լինի «ողջամիտ», այլ ոչ՝ պարզապես «ազնիվ»:

46. *Ուստի 6-րդ պարբերությունը պետք է փոփոխվի՝ պահանջելու, որ լինի հակաիրավական ոտնձգության կամ դրա սպառնալիքի առկայության ազնիվ և ողջամիտ համոզմունք:*

47. Ակնհայտ չէ, որ 7-րդ պարբերության մեջ ինքնապաշտպանության վերաբերյալ հատուկ դրույթը, ըստ որի՝ պաշտպանվողին հայտնի է, որ հակաիրավական ոտնձգություն կատարող անձն անմեղսունակ է կամ չի հասել քրեական պատասխանատվության ենթարկվելու տարիքի, անհրաժեշտ է, քանի որ նման իրազեկությունը կարող է կարևոր լինել, թե արդյոք տվյալ դեպքում կոնկրետ արձագանքը եղել է անհրաժեշտ կամ համաչափ, սակայն չպետք է ենթադրի այլ փորձաքննություն՝ գնահատելու այդ վարքագծի ընդունելիությունը, ինչը կարող է ազդել Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների վրա:

48. *Ուստի անհրաժեշտ է վերանայել 7-րդ հոդվածը պահպանելու անհրաժեշտությունը:*

Հոդված 34. Հակաիրավական ոտնձգություն կատարած անձին բռնելիս վնաս պատճառելը

49. 1-ին պարբերության մեջ տեղ գտած ձևակերպումը, որ ուժ գործադրող անձը պատասխանատվության ենթակա չէ, եթե չի գիտակցում, որ չկան անձին բռնելու այլ միջոցներ, և 4-րդ պարբերության այն ձևակերպումը, որ սուբյեկտիվ գործոններ կարող են կիրառվել՝ անձին հնարավորություն տալով չգիտակցել, որ առկա չի եղել հակաիրավական ոտնձգություն կամ ոտնձգության սպառնալիք, կարող են հանգեցնել Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների անհիմն ոտնահարման, քանի որ, ինչպես նշվեց, համոզմունքը պետք է լինի «ողջամիտ», այլ ոչ՝ պարզապես «ազնիվ»:

50. *Ուստի 1-ին և 4-րդ պարբերությունները պետք է փոփոխվեն՝ պահանջելու, որ լինի բռնելու այլ միջոցների բացակայության և հակաիրավական ոտնձգության կամ դրա սպառնալիքի առկայության ազնիվ և ողջամիտ համոզմունք:*

Հոդված 36. Անհատթահարելի ուժ, ֆիզիկական կամ հոգեկան հարկադրանք

51. 3-րդ պարբերության նշանակությունը բոլորովին հստակ չէ: Այնտեղ նշվում է սույն դրույթն ամբողջությամբ հաշվի առնելու անհրաժեշտությունը քրեական պատասխանատվության հարցի լուծման այն դեպքերում, երբ քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս է պատճառվում հոգեկան, ինչպես նաև ֆիզիկական այնպիսի հարկադրանքի ազդեցությամբ, որն անձին չի գրկում իր արարքը ղեկավարելու հնարավորությունից: Ակնհայտ չէ, որ այս դրույթը կարող է օգտակար լինել այս առումով:

52. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել, թե կոնկրետ ինչպես պետք է սույն դրույթը հաշվի առնվի դրանում մատնանշված իրավիճակին բախվելիս:*

Հոդված 37. Հիմնավորված ռիսկ

53. Սույն դրույթով նախատեսված՝ քրեական պատասխանատվության բացառումը հիմնավորված ռիսկի գործադրման դեպքում, ընդհանուր առմամբ, տեղին է: Սակայն 2-րդ պարբերությամբ սահմանված նախապայմանը, որ միջոցներ «պետք է ձեռնարկել վնասը կանխելու համար», բավարար երաշխիք չէ՝ պաշտպանելու այն շահերը, որոնց կարող է վնաս պատճառվել, մասնավորապես նրանք, որոնք կարող են պաշտպանված լինել Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ և 8-րդ հոդվածներով և Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով: Այս նախապայմանը հստակ չէ անհրաժեշտ միջոցների բնույթը հասկանալու տեսանկյունից, և ավելի նպատակահարմար կլիներ, եթե օբյեկտիվ չափանիշ ավելացվեր ձեռնարկված միջոցների համապատասխանության գնահատման համար:

54. *Ուստի 2-րդ պարբերությունը պետք է փոփոխվի՝ պահանջելու, որ «պատշաճ» միջոցներ ձեռնարկվեն խնդրո առարկա վնասը կանխելու համար:*

Հոդված 39. Սպորտային ռիսկ

55. 3-րդ պարբերությունը փոքր-ինչ հստակ չէ այն առումով, որ ի տարբերություն 2-րդ պարբերության՝ այն չի սահմանում կանոնները խախտելու ձևը: 2-րդ պարբերության կառուցվածքին հետևելիս կարող է

թվալ, որ խախտումը պետք է տեղի ունեցած լիներ «անզգուշությամբ», սակայն այդպես չի ենթադրվում:

56. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել, թե արդյոք 3-րդ պարբերության մեջ նշված կանոնների խախտումը պետք է կատարված լիներ անզգուշությամբ:*

Հոդված 41. Հրաման կամ կարգադրություն կատարելը

57. Այս դրույթի պայմանները, ընդհանուր առմամբ, տեղին են: Սակայն 2-րդ պարբերության ձևակերպումը վտանգ է պարունակում՝ խրախուսելու անձանց չենթարկվել հակաիրավական հրամանների չկատարման ռիսկին: Դա կապված է նրա հետ, որ ի տարբերություն օրենսգրքի նախագծի այս մասի մյուս դրույթների՝ դրանում չի հիշատակվում այն հնարավորության մասին, որ այդ անձինք «կարող էին գիտակցած լինեին» այդ հրամանների բնույթն այնչափ, որչափ իրականում գիտակցել են: Սա կարող է վտանգ ներկայացնել Եվրոպական կոնվենցիայի մի շարք դրույթներով սահմանված իրավունքների, և հատկապես 2-րդ, 3-րդ և 5-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների պաշտպանության համար:

58. *Ուստի 2-րդ պարբերությունը պետք է փոփոխվի՝ նախատեսելու այլընտրանքային հնարավորություն, որ անձը կարող էր գիտակցած լիներ, որ հրամանը հակաիրավական է:*

Հոդված 42. Հանցագործությունների բացահայտման կամ կանխարգելման հանձնարարություն կատարելը

59. Այս դրույթի 1-ին պարբերությունը կարող է այնպիսի տպավորություն ստեղծել, որ հանցագործության բացահայտումը կամ կանխումը թույլատրում է խախտել այլոց իրավունքները, մասնավորապես՝ 2-րդ պարբերությամբ նախատեսված՝ ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների համար ակնհայտ բացառության դեպքում: Այդուհանդերձ, ցանկացած վնաս պետք է լինի «օրենքով սահմանված կարգով» կատարված գործողության հետևանքը: Նման պահանջը, ըստ էության, այս պարբերությունը դարձնում է անիմաստ, քանի որ խնդրո առարկա գործողությունն արդեն իսկ պատշաճ կերպով կարգավորվում է 40-րդ հոդվածի դրույթներով:

60. *Ուստի կարիք չկա պահպանել 1-ին պարբերությունը, և այն պետք է հանվի:*

61. 2-րդ պարբերությունը նույնպես անհրաժեշտ չէ, քանի որ անձը, ով գործում է 1-ին պարբերությամբ սահմանված դրույթների համաձայն, ըստ էության, չպետք է կատարի որևէ աստիճանի ծանրության հանցագործություն:

62. *Ուստի կարիք չկա նաև պահպանել 2-րդ պարբերությունը, և այն պետք է հանվի:*

Հոդված 43. Ավարտված և չավարտված հանցագործություններ

63. 4-րդ պարբերության մեջ «ավարտված հանցագործություն» արտահայտության նշանակությունը Հատուկ մասի հոդվածների որակավորման համատեքստում հստակ չի թվում, մասնավորապես, քանի որ 76-րդ հոդվածը նախատեսում է պատժի նշանակում չավարտված հանցագործության համար:

64. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակեցնել այս արտահայտության թե՛ նշանակությունը և թե՛ անհրաժեշտությունը:*

Բաժին 3. Պատիժ

Հոդված 62. Հանրային աշխատանքները

65. Որպես պատժամիջոց հանրային աշխատանքների նշանակումն ինքնին խնդրահարույց չէ, սակայն անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 4(3)-րդ հոդվածի «ա» ենթակետով հարկադիր աշխատանքը որպես պատիժ չի արգելվում, երբ այն կատարվում է կալանքի տակ գտնվելու կամ «նման կալանքից պայմանականորեն ազատված լինելու» ընթացքում¹⁴: Ուստի հանրային աշխատանքների նշանակումը չի կարող

---

¹⁴Այս դրույթներով նախատեսված պարտավորությունը պետք է գերակայող լինի դատապարտման հետևանքով պահանջվող ցանկացած աշխատանքի կամ ծառայության՝ ԱՄԿ-ի 1930թ.-ի Հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքի մասին թիվ 29 կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով ամրագրված՝ հարկադիր աշխատանքի սահմանումից բացառման նկատմամբ: Այսպիսով, Եվրոպական դատարանը նշել է, որ այն «ի գիտություն է ընդունել 4-րդ հոդվածի հատուկ կառուցվածքը: 3-րդ պարբերության նպատակը 2-րդ պարբերությամբ երաշխավորված իրավունքի կիրառման «սահմանափակելը չէ», այլ այդ իրավունքի բուն բովանդակության «սահմանազատելը», որպեսզի այն ամբողջություն կազմի 2-րդ պարբերության հետ և մատնանշի, թե «հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանք» եզրույթը ինչ չպետք է ներառի («n'est pas considéré comme 'travail forcé obligatoire'»): Այդպիսով 3-րդ պարբերությունն օգնում է մեկնաբանել 2-րդ պարբերությունը: 3-րդ պարբերության չորս ենթապարբերությունները, անկախ դրանց բազմազանությունից, հիմնված են ընդհանուր շահ, սոցիալական համերաշխություն և գործերի բնականոն ընթացք ներկայացնող ուղղորդող գաղափարների վրա»: *Շտումսներն ընդդեմ Ավստրիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 37452/02, 2011թ. հուլիսի 7, պարբ. 120: Տես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական նախկին

լինել առանձին պատիժ, այլ որևէ կերպ պետք է կապված լինի ազատագրկման ենթարկվելու հնարավորության հետ (երբ դատարանը սկզբում գտնում է, որ ազատագրկման դատապարտելը տեղին է, սակայն այնուհետև հանրային աշխատանքները նշանակում է որպես պայմանականորեն ազատման նախապայման) կամ դատապարտված անձի կամավոր համաձայնությամբ: Վերոնշյալ հնարավորություններից ոչ մեկն իրագործելի չէ սույն դրույթի ներկա կառուցվածքի ներքո:

66. *Ուստի անհրաժեշտ է վերանայել այս դրույթը, որպեսզի այն համահունչ լինի Եվրոպական կոնվենցիայի 4(3)-րդ հոդվածի «ա» ենթակետի պահանջներին:*

Հոդված 64. Օտարերկրյա քաղաքացուն կամ քաղաքացիություն չունեցող անձին Հայաստանի Հանրապետության տարածքից վտարելը

67. Այս դրույթի առաջին պարբերությունը վերաբերում է թե՛ օտարերկրյա քաղաքացիություն ունեցող և թե՛ քաղաքացիություն չունեցող անձանց, սակայն վերջինները որևէ կերպ չեն հիշատակվում հետագա պարբերություններում: Այս բացթողումը կարող է հատկապես խնդրահարույց լինել, քանի որ 3(3)-րդ պարբերությունում *չվերադարձելիության* սկզբունքով նախատեսված պաշտպանությունն այդ դեպքում կարող է հասանելի չլինել քաղաքացիություն չունեցող անձանց համար:

68. Բացի այդ, 3(3)-րդ պարբերությունում *չվերադարձելիության* սկզբունքի վկայակոչումը կշահի Եվրոպական կոնվենցիային այս առումով կոնկրետ հղում անելուց, քանի որ այդ սկզբունքի շրջանակները Եվրոպական կոնվենցիայի ներքո շատ ավելի լայն են, քան Փախստականների կարգավիճակի մասին կոնվենցիայի ներքո:

հանձնաժողովի որոշումը՝ *X-ն ընդդեմ Շվեյցարիայի* (վճիռ), գանգատ թիվ 8500/79, 1979թ. դեկտեմբերի 14-ի գործով, ըստ որի՝ «ի տարբերություն միջազգային պայմանագրային իրավունքի այլ դրույթների՝ Կոնվենցիան պարզապես չի բացառում «հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանք» հասկացությունից դատապարտված անձից պահանջվող աշխատանքը (հմմ. ԱՄԿ-ի 1930թ. հունիսի 10-ի Հարկադիր կամ պարտադիր աշխատանքի մասին թիվ 29 կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետի «գ» ենթակետ) կամ օրինական դատական որոշմամբ կալանքի տակ գտնվող անձից պահանջվող աշխատանքը (Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 8-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «գ»(i) ենթակետ)»: ԱՄԿ կոնվենցիայի բացառումը ենթակա է այն պահանջին, որ «այդ աշխատանքը կամ ծառայությունը կատարվի պետական մարմնի վերահսկողության կամ հսկողության ներքո, և որ նշված անձը չփոխանցվի կամ հանձնվի մասնավոր անձանց, ընկերությունների կամ ընկերակցությունների տնօրինմանը»:

69. *Ուստի անհրաժեշտ է վերանայել այս դրույթը՝ վերոնշյալ մտահոգությունները հաշվի առնելու նկատառումով:*

Հոդված 65. Ազատության սահմանափակումը

70. 2-րդ պարբերության մեջ թվարկված կոնկրետ սահմանափակումները տեղին են, սակայն այս դրույթը թույլ է տալիս նաև դատարանի կողմից կիրառել չմասնավորեցված սահմանափակումներ: Կարևոր է երաշխավորել, որ այդ սահմանափակումները համապատասխանեն համաչափության սկզբունքին և անհիմն կերպով չտոնահարեն Եվրոպական կոնվենցիայով սահմանված իրավունքները: Բացի այդ, նման սահմանափակումները չպետք է ազդեն այն անձի ընտանիքի անդամների ազատության վրա, ում նկատմամբ դրանք կիրառվում են, ինչպես օրինակ՝ խոչընդոտելով նրանց շփվել որոշակի անձանց հետ:

71. *Ուստի անհրաժեշտ է համապատասխան ուղեցույց պատրաստել դատախազների և դատարանների համար այն մասին, թե ինչը կարող է լինել 2-րդ պարբերությամբ թույլատրված չմասնավորեցված սահմանափակումների առարկա:*

Հոդված 72. Պատիժը մեղմացնող հանգամանքները

72. Նշված հանգամանքները, որոնք կարող են հանգեցնել պատժի մեղմացման կոնկրետ դեպքերում, ինքնին անհամապատասխան չեն: Սակայն 1(7)-րդ պարբերությունում «քրեական պատասխանատվությունը բացառող հանգամանքի իրավաչափության պայմանները խախտելով հանցագործություն կատարելը» արտահայտության ներառումը կարող է բերել Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի ոտնահարման: Դա, անկասկած, կլիներ այն դեպքը, երբ մեղմացումը (ելնելով օրինակ՝ օրենսգրքի նախագծի 33-րդ և 34-րդ հոդվածներից)¹⁵ հանգեցնում է պատժի զգալի կրճատման, ինչը Եվրոպական դատարանի կողմից չէր համարվի անմարդկային և նվաստացնող վերաբերմունքի արգելքը խախտող վարքագծին համարժեք արձագանք¹⁶:

73. *Ուստի անհրաժեշտ է համապատասխան ուղեցույց պատրաստել դատարանների և դատախազների համար այս դրույթի կիրառման առնչությամբ:*

¹⁵Տես վերևում՝ պարբերություններ 42-51:

¹⁶Տես օրինակ՝ *Գեֆգենն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 22978/05, 2010թ. հունիսի 1 և *Օստրիանուն ընդդեմ Ռումինիայի*, գանգատ թիվ 16117/02, 2013թ. փետրվարի 12:

Հոդված 73. Պատիժը ծանրացնող հանգամանքները

74. «Հանցագործությամբ ծանր հետևանք» հասկացությունը սահմանված չէ օրենսգրքի նախագծում, և այդ եզրույթը բավարար հստակ չէ Եվրոպական կոնվենցիայի նպատակների իմաստով:

75. *Ուստի այս եզրույթի համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է նշանակում ծանր հետևանք, եթե միայն արդեն իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:*

Հոդված 75. Օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելը

76. 1-ին պարբերությամբ նախատեսված՝ ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու հնարավորությունը, եթե հանցագործությունը պայմանավորված է եղել տուժողի «հակաբարոյական վարքագծով», ոչ միայն բավական անհստակ հասկացություն է՝ ի տարբերություն «հակաիրավական վարքագծի», այլև կարող է խախտել տուժողի՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ և 10-րդ հոդվածներով ամրագրված իրավունքներն այն իմաստով, որ այն, ինչ ոմանք կարող են համարել «հակաբարոյական», կարող է լինել ինքնության կամ արտահայտման խնդիր այդ երկու իրավունքների պաշտպանության համաձայն:

77. *Ուստի «հակաբարոյական վարքագիծ» արտահայտությունը պետք է հանվի 1-ին պարբերությունից:*

78. 2-րդ պարբերությամբ նախատեսված՝ ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու հնարավորությունը համագործակցության կամ համաձայնեցման վարույթ կիրառելու դեպքում ի հայտ է բերում վտանգ, որ տվյալ պատիժը կարող է չհամարվել համարժեք արձագանք այն վարքագծին, որը ենթադրում է Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների խախտում¹⁷:

79. *Ուստի անհրաժեշտ է համապատասխան ուղեցույց պատրաստել դատարանների և դատախազների համար այս դրույթի կիրառման առնչությամբ:*

---

¹⁷Ինչպես Եվրոպական դատարանը գտել է օրինակ՝ *Դիմիտրովան և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի*, գանգատ թիվ 44862/04, 2011թ. հունվարի 27-ի (սպորինի սպանություն) և *Էրեմիան ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության*, գանգատ թիվ 3564/11, 2013թ. մայիսի 28-ի (ընտանեկան բռնություն) գործերում:

Բաժին 4. Քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատելը

Հոդված 85. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը հանցագործության նվազ վտանգավորության հիմքով

80. 2-րդ պարբերության մեջ «նվազ վտանգավորություն ունեցող» եզրույթի «եթե հանցավորի կոնկրետացված դիտավորությունն ուղղված է եղել ոչ էական վնաս պատճառելուն» արտահայտությամբ սահմանումն իրականում չի օգնում բացատրելու, թե դա ինչ է նշանակում, քանի որ «նվազ վտանգավորություն ունեցող» եզրույթն օրենսգրքի նախագծի որևէ այլ հատվածում սահմանված չէ:

81. *Ուստի 2-րդ պարբերության այս սահմանումն անհրաժեշտ է մշակել՝ երաշխավորելու, որ դրա նշանակությունը բավարար հստակ է Եվրոպական կոնվենցիայի նպատակների իմաստով:*

Հոդված 87. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը բողոքից տուժողի հրաժարվելու հիմքով, Հոդված 88. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելը տուժողի և հանցանք կատարած անձի հաշտության հիմքով

82. Քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հնարավորությունը, երբ տուժողը հրաժարվում է բողոքից կամ երբ առկա է հաշտություն, չպետք է լինի ավտոմատ կերպով, ինչպես թերևս բխում է այս դրույթներից: Այն պետք է զգուշությամբ կիրառվի, քանի որ որոշ դեպքերում կարող է հանգեցնել անմարդկային և արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի արգելքի ոտնահարմանը և բարոյական, ֆիզիկական ու հոգեբանական անձեռնմխելիության միջամտություններին համազոր վարքագիծ չհանդուրժելու պարտավորության խախտմանը¹⁸:

83. *Ուստի անհրաժեշտ է, որպեսզի այդ դեպքերում սույն դրույթներով նախատեսված՝ պատասխանատվությունից ազատումը հաստատվի դատական կարգով՝ 3-րդ հոդվածի խախտում չհանդուրժելու պարտավորությունը քննելուց հետո:*

---

¹⁸Տես օրինակ՝ *Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի*, գանգատ թիվ 33401/02, 2009թ. հունիսի 9 և *Էրեմիան ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության*, գանգատ թիվ 3564/11, 2013թ. մայիսի 28: Տես նաև վերևում՝ պարբերություններ 29-32:

Հոդված 103. Անչափահասի նկատմամբ նշանակվող հանրային աշխատանքները

84. 62-րդ հոդվածի առնչությամբ արված մեկնաբանությունները հավասարապես կիրառելի են այս դրույթի նկատմամբ: Բացի այդ, հարկ է նշել, որ ԱՄԿ-ի 1973թ.-ի Նվազագույն տարիքի մասին թիվ 138 կոնվենցիան 15 տարեկան անչափահասների նկատմամբ հարկադրվող ցանկացած հանրային աշխատանք սահմանափակում է ոչ վտանգավոր բնույթի աշխատանքով¹⁹:

85. *Ուստի այս դրույթը պետք է վերանայվի՝ այն համապատասխանեցնելու Եվրոպական կոնվենցիայի 4(3)-րդ հոդվածի «ա» ենթակետի պահանջներին և երաշխավորելու, որ դատարաններին կտրամադրվի համապատասխան ուղեցույց, թե ինչպիսի աշխատանք կարելի է նշանակել:*

Գ. Հատուկ մաս

Բաժին 6. Անվտանգության միջոցներ և գույքի բռնագրավում

Հոդված 117. Անվտանգության միջոցներ նշանակելու հիմքն ու պայմանները

86. Ցանկացած սահմանափակման միջոց, ինչպիսիք նախատեսված են 118-126-րդ հոդվածներով, կարող է վերաբերել այնպիսի իրավունքների, ինչպես ազատ տեղաշարժվելու, գաղտնիության, ընտանեկան կյանքի, կրոնի, ժողովների, արտահայտվելու, սեփականության տնօրինման և այլ իրավունքների և ազատությունների: Որպես այդպիսին, այն պետք է մշակված և թիրախավորված լինի՝ հասնելու իրավաչափ նպատակի (ինչպիսին հետագա հանցագործությունների կանխումն է): Ցանկացած նման արգելք պետք է նաև լինի համաչափ (անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում) և օրենքով ամրագրված²⁰: Նման արգելք նշանակելու հարցը քննելիս դատարանը պետք է հաշվի առնի այդ արգելքի բնույթը, և թե արդյոք այն կոնկրետ ազդեցություն կունենա վերոնշյալ իրավունքների վրա, արդյոք արգելքի նպատակին հնարավոր է հասնել նվազ խիստ հսկողությամբ և արդյոք իրավունքին այդ միջամտությունը համաչափ արձագանք է: Բացի այդ, եթե սահմանափակումը նշանակվում է երկարատև ժամանակահատվածով, դատարանը պետք է այն վերանայի²¹:

¹⁹Հոդված 3:

²⁰Օլիվիեյրան ընդդեմ Նիդեռլանդների, գանգատ թիվ 33129/96, 2002թ. նոյեմբերի 6:

²¹Բարտիկն ընդդեմ Ռուսաստանի, գանգատ թիվ 55565/00, 2006թ. դեկտեմբերի 21:

Այդուհանդերձ, այս պահանջների ապահովումը կարող է վտանգվել «ներքին համոզմունքի» և «փորձագիտական եզրակացության» միջև հնարավոր հակասությամբ՝ կապված այդ միջոցը կիրառելու անհրաժեշտության հետ: Իսկապես, սահմանափակման ընդունելիությունը, ըստ էության, հիմնավորված կհամարվի միայն այն դեպքում, եթե առկա է դրա կիրառման ապացուցողական հիմք:

87. *Ուստի «ներքին համոզմունքի» հիման վրա որոշում կայացնելու վկայակոչումը պետք է հանվի:*

Հոդված 119. Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների նշանակման հիմքը

88. Այս դրույթը թույլ է տալիս, որպեսզի հոգեբույժը բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառի անձի նկատմամբ՝ «նրա կամ մեկ այլ անձի անվտանգությունը» երաշխավորելու, ինչպես նաև հետագա հանցագործությունները կանխելու կամ «պատժի նպատակների իրականացումն ապահովելու համար»: Սակայն տեղի կունենա Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում, եթե հարկադիր բուժման ցանկացած միջոց թերապևտիկ անհրաժեշտություն չէ սահմանված սկզբունքների տեսանկյունից և չի բխում տվյալ անձի ֆիզիկական կամ հոգեկան առողջության շահերից²²: Բացի այդ, առանց համաձայնության բժշկական բուժումը կարող է նաև ի հայտ բերել հարցեր Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո²³:

89. *Ուստի անհրաժեշտ է վերանայել այս դրույթը՝ պահանջելու, որ բժշկական բնույթի պարտադիր հոգեբուժական բուժում հնարավոր չլինի նշանակել, եթե ապահովված չեն վերոնշյալ պայմանները:*

Հոդված 121. Հարկադիր բուժումը հոգեբուժական հաստատություններում, Հոդված 122. Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց նշանակելը, փոփոխելը և դադարեցնելը

90. Անձի կալանավորումն այն հիմքով, որ վերջինը հոգեկան հիվանդություն ունի, պետք է համահունչ լինի Եվրոպական դատարանի մշակած սկզբունքներին Եվրոպական կոնվենցիայի 5(1)-րդ հոդվածի «ե» ենթակետի վերաբերյալ: Անհատը չի կարող համարվել «հոգեկան խանգարում» ունեցող և զրկվել ազատությունից, եթե չեն բավարարվում հետևյալ երեք նվազագույն

²²Չարլհեն ընդդեմ Գերմանիայի [ՄՊ], գանգատ թիվ 54810/00, 2006թ. հուլիսի 11, պարբ. 69:

²³Տես՝ X-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի, գանգատ թիվ 34806/04, 2012թ. նոյեմբերի 19 և Շոպովն ընդդեմ Բուլղարիայի, գանգատ թիվ 11373/04, 2010թ. սեպտեմբերի 2:

պահանջները՝ նախևառաջ պետք է արժանահավատորեն ապացուցվի, որ անձը գտնվում է հոգեկան խանգարման վիճակում, երկրորդ՝ հոգեկան խանգարումը պետք է լինի այնպիսի բնույթի կամ աստիճանի, որը պահանջում է պարտադիր կալանքի կիրառում, երրորդ՝ շարունակվող կալանքի հիմնավորվածությունը կախված է հոգեկան խանգարման տևականությունից²⁴:

91. Անձին հիվանդանոցում պահելու որոշումը չպետք է բացառապես հիմնված լինի վերջինի կողմից նոր հանցագործություններ կատարելու հավանականության վրա, այլև երբ անհրաժեշտ է կանխել անձի կողմից իրեն կամ այլ անձանց վնաս հասցնելը:

92. Բացի այդ, անձի կալանավորման որոշումը, ում դատարանը համարել է հոգեկան խանգարում ունեցող, պետք է հիմնված լինի պատշաճ բժշկական գնահատման վրա, որպեսզի համահունչ լինի 5(1)-րդ հոդվածի «ե» ենթակետի պահանջներին²⁵, իսկ հոգեկան խանգարման վիճակը պետք է լինի որոշակի ծանրության, որպեսզի համարվի «իրական» հոգեկան խանգարում²⁶: Անձի անհատականությունը, որը չի գնահատվել որպես հիվանդագին, չի կարող համարվել բավարար լուրջ հոգեկան խանգարում, որպեսզի դասակարգվի որպես «իրական» հոգեկան խանգարում՝ 5(1)-րդ հոդվածի «ե» ենթակետի նպատակից ելնելով²⁷:

93. Հոգեկան խանգարման վիճակում գտնվող անձի կալանավորումը կարող է անհրաժեշտ լինել ոչ միայն այն դեպքում, երբ նրա բուժման և վիճակը բարելավելու համար պահանջվում է դեղամիջոցներով կամ կլինիկական այլ մեթոդներով բուժում, այլև այն դեպքում, երբ անհրաժեշտ է կանխել նրա կողմից իրեն կամ այլ անձանց վնաս հասցնելը²⁸:

94. Անհատի կալանավորումն այնպիսի լուրջ միջոց է, որ այն արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ այլ՝ նվազ խիստ միջոցներ քննվել և համարվել են ոչ բավարար անհատի կամ հանրային շահերի պաշտպանությունը երաշխավորելու համար, ինչը կարող է պահանջել, որպեսզի տվյալ անձը

²⁴ Ունթերվերին ընդդեմ Նիդեռլանդների, գանգատ թիվ 6301/73, 1979թ. հոկտեմբերի 24:

²⁵ Ռուիզ Ռիվերան ընդդեմ Շվեյցարիայի, գանգատ թիվ 8300/06, 2014թ. փետրվարի 18 և S R-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների, գանգատ թիվ 13837/07, 2012թ. սեպտեմբերի 18:

²⁶ Գլիենն ընդդեմ Գերմանիայի, գանգատ թիվ 7345/12, 2013թ. նոյեմբերի 28:

²⁷ Տես՝ Գլիենն ընդդեմ Գերմանիայի, գանգատ թիվ 7345/12, 2013թ. նոյեմբերի 28, պարբ. 88:

²⁸ Հաթչինսոն Ռեյդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, գանգատ թիվ 50272/99, 2003թ. փետրվարի 20, պարբ. 52:

կալանավորվի²⁹: Այս չափանիշների հաստատման ապացուցման բեռը կրում են իշխանությունները³⁰:

95. Միջազգային մակարդակով աճում է այն մտահոգությունը, որ հոգեբուժական հիվանդանոցում հարկադիր կալանավորված անձր, նույնիսկ եթե նրա կալանքը համապատասխանում է Եվրոպական դատարանի սահմանած սկզբունքներին, չպետք է ենթարկվի բուժման առանց համաձայնության: Այս առումով Խոշտանգումների կանխարգելման Եվրոպական հանձնաժողովը նշել է՝

հոգեբուժական հիմնարկում անձի հարկադիր տեղավորումը չպետք է մեկնաբանվի որպես նրա բուժումն առանց իր համաձայնության անցկացնելու թույլտվություն: Դրանից հետևում է, որ ամեն մի վարքագիտակ հիվանդի, լինի նա կամավոր, թե՛ ոչ կամավոր, պետք է հնարավորություն տրվի հրաժարվել բուժումից կամ որևէ այլ բժշկական միջամտությունից: Այս հիմնարար սկզբունքից ցանկացած շեղում պետք է օրինական հիմք ունենա և իրագործվի միայն պարզ ու հստակ սահմանված բացառիկ հանգամանքներում³¹:

96. Պարզ չէ, թե սույն դրույթները, ինչպես նաև *քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի* 425-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանությունը, որով թույլատրվում է կալանավորումը և հարկադիր բուժումը, արդյոք բավարար չափով համապատասխանում են Եվրոպական կոնվենցիայի 5(1)-րդ հոդվածի «ե» ենթակետով նախատեսված սկզբունքներին:

97. *Ուստի սույն դրույթները պետք է փոփոխվեն թե՛ որոշումների կայացման գործընթացն առավել հստակ դարձնելու և թե՛ վերոնշյալ սկզբունքները հաշվի առնելու պահանջն առավել ակնհայտ դարձնելու նկատառումով: Գուցե նաև ողջամիտ կլինի երաշխավորել առանձին չափանիշների և ընթացակարգերի առկայությունը՝ որոշելու, թե արդյոք կալանավորված անձը պետք է բուժվի առանց համաձայնության:*

Հոդված 122. Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց նշանակելը, փոփոխելը և դադարեցնելը

98. Թեև ըստ 2-րդ պարբերության՝ բժշկական հանձնաժողովը վեց ամիսը մեկ պետք է վերանայի տվյալ բժշկական միջոցի կիրառումը, հստակ չէ, թե

²⁹Տես՝ *Ուիտոլդ Լիտվան ընդդեմ Լեհաստանի*, գանգատ թիվ 26629/95, 2000թ. ապրիլի 4, պարբ. 78 և *Վարբանովն ընդդեմ Բուլղարիայի*, գանգատ թիվ 31365/96, 2000թ. հոկտեմբերի 5, պարբ. 46:

³⁰*Հաթչինսոն Ռեյդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, գանգատ թիվ 50272/99, 2003թ. փետրվարի 20:

³¹*Քաղվածք ԽԿԿ 8-րդ ընդհանուր գեկույցից՝* հրատարակված 1998թ.-ին, պարբ. 41:

ինչպես է այդ վերանայումը խթանում դատարանի կողմից որոշման վերանայումը՝ համաձայն 3-րդ պարբերության:

99. Հարկ է հիշեցնել, որ 5(4)-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ՝

Յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով զրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է:

100. Երբ անձը զրկված է ազատությունից՝ համաձայն իրավասու դատարանի վճռի, ապա 5(4)-րդ հոդվածով պահանջվող հսկողությունը ներառվում է դատարանի որոշման մեջ դատական վարույթի փակման ժամանակ³²: Այդուհանդերձ, այն դեպքերում, երբ անձի ազատագրվումն արդարացնող հիմքերը ժամանակի ընթացքում ենթակա են փոփոխության, ինչպես օրինակ՝ երբ անձը հոգեկան խանգարում ունի, ապա անհրաժեշտ կլինի դատարան դիմելու հնարավորություն՝ բավարարելու Կոնվենցիայի 5(4)-րդ հոդվածի պահանջները³³:

101. Բացի այդ, շարունակական կալանքի անհրաժեշտությունն այս պատճառով պետք է կանոնավոր կերպով վերանայվի, և յուրաքանչյուր վերանայման ժամանակ իշխանությունները պարտավոր են ապացուցել, որ անձին անհրաժեշտ է շարունակել պահել պարտադիր կալանքի տակ, և որ դա պահանջվում է նրա առողջական վիճակի հետևանքով: Եվրոպական դատարանը վկայակոչել է այն փաստը, որ հոգեկան խանգարում ունեցող հիվանդների նախնական և շարունակական կալանքը համահունչ կլինի 5(1)-րդ հոդվածի պահանջներին միայն այն դեպքերում, երբ «համոզիչ կերպով ապացուցված է, որ անձը տառապում է էականորեն լուրջ հոգեկան հիվանդությունից, որը կարող է հիմք ծառայել նրա կալանավորման համար»: Այլ կերպ ասած՝ երկու դեպքում էլ, այսինքն՝ երբ անձը կալանավորվում է և երբ նրա կալանքը երկարաձգվում է, ապացուցման բեռը կրում են իշխանությունները: Այդ դեպքում ապացուցման բեռը կալանավորված անձի վրա տեղափոխելու փորձերը՝ ցույց տալու, որ նա այլևս հիվանդ չէ, հակասում է 5(4)-րդ հոդվածին³⁴: Այդուհանդերձ, այն փաստը, որ դատարանին ապացուցելու պատասխանատվության բեռը դրված է բժշկական մարմինների վրա, հստակ սահմանված չէ սույն դրույթում:

³² Ղե Ուիլդեն, Օսմար և Վերսիյան ընդդեմ Բուլղարիայի, գանգատ թիվ 2832/66, 1970թ. նոյեմբերի 18:

³³ Կաֆկարիսն ընդդեմ Կիպրոսի [ՄՊ], գանգատ թիվ 21906/04, 2008թ. փետրվարի 12:

³⁴ Տես՝ Հաթչինսոն Ռեդդեն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, գանգատ թիվ 50272/99, 2003թ. փետրվարի 20:

102. Բացի այդ, հոգեկան խանգարման վիճակում գտնվող անձը, ով հարկադիր կերպով պահվում է հոգեբուժական հաստատությունում երկար ժամանակահատվածով, ունի «ողջամիտ ժամանակամիջոցներում» վարույթների իրավունք՝ իր կալանքի օրինականությունը վիճարկելու համար³⁵: Արդյունքում պարբերական վերանայումների այն համակարգը, որում նախաձեռնությունը պատկանում է բացառապես իշխանություններին, բավարար չի լինի³⁶:

103.5(1)-րդ հոդվածի «ե» ենթակետի ներքո «օրինական կալանքի» չափանիշներից բխում է, որ օրինականության վերանայումը, որը երաշխավորված է 5(4)-րդ հոդվածով՝ հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող հիվանդի կալանքի երկարաձգման հետ կապված, պետք է իրականացվի ներկա պահին հիվանդի առողջության վիճակի, ներառյալ՝ նրա վտանգավորության հիման վրա՝ ըստ բժշկական ամենաթարմ գնահատականների, այլ ոչ թե կալանավորման մասին սկզբնական որոշման հիմքում ընկած անցյալ իրադարձությունների³⁷:

104. *Ուստի դատարանի կողմից կալանքի կանոնավոր վերանայման սկզբունքը, կալանավորված անձի համար դատական վերանայում նախաձեռնելու հնարավորությունը և պահանջը, որ անձի կալանքը երկարաձգելու անհրաժեշտությունն ապացուցելու պատասխանատվությունը կրեն իշխանությունները, պետք է ավելի հստակ սահմանվեն, և սույն դրույթը պետք է համապատասխանաբար փոփոխվի:*

Հոդված 124. Որոշակի վայրեր այցելելու արգելք

105. Սույն դրույթի ձևակերպման համաձայն՝ դատարանից չի պահանջվում հստակեցնել հանրային անվտանգության համար ներկայացրած սպառնալիքի ճշգրիտ բնույթը, թե ինչպես է հետագա սահմանափակումը կապված դատապարտմանը հանգեցրած վարքագծի հետ, Եվրոպական կոնվենցիայով ամրագրված ինչ իրավունքներ են նախատեսվում տվյալ անձի համար, արդյոք այդ սահմանափակումները հատկապես կարևոր են և, ընդհանուր առմամբ, արդյոք արգելքը համաչափ է և ապահովում է դատարանների կողմից երկարաժամկետ արգելքների համար վերանայման

³⁵ *MH-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, գանգատ թիվ 38267/07, 2008թ. դեկտեմբերի 16:

³⁶ *X-ն ընդդեմ Ֆինլանդիայի*, գանգատ թիվ 34806/04, 2012թ. հուլիսի 3 և *Ռաուդեսն ընդդեմ Հատվիայի*, գանգատ թիվ 24086/03, 2013թ. դեկտեմբերի 17:

³⁷ *Ռուիզ Ռիվերան ընդդեմ Շվեյցարիայի*, գանգատ թիվ 8300/06, 2014թ. փետրվարի 18 և *H.W.-ն ընդդեմ Գերմանիայի*, գանգատ թիվ 17167/11, 2013թ. սեպտեմբերի 19:

համակարգ: Արդյունքում առկա է վտանգ, որ 117-րդ հոդվածի առնչությամբ նախկինում մատնանշված պահանջները չեն ապահովվի:

106. *Ուստի այս դրույթը պետք է վերանայվի՝ հաշվի առնելու վերոնշյալ մտահոգությունները:*

Հոդված 126. Հանցագործության գործիքների, միջոցների, առարկաների կամ հանցագործությամբ ստացված գույքի կամ եկամտի բռնագրավումը

107. Այս դրույթից ակնհայտորեն բխում է, որ բռնագրավման ցանկացած կարգադրություն պետք է կատարվի քրեական դատարանի կողմից և այն բանից հետո, երբ անձը մեղավոր է ճանաչվել հանցագործության համար: Սակայն այս դրույթը, կարծես, չի սահմանափակվում դատապարտված անձի նկատմամբ կիրառմամբ և չի նախատեսում ընթացակարգ, որով պետք է սահմանվի, թե ինչ գույք է ենթակա բռնագրավման և ինչ չափանիշներով է որոշվում, թե որն է «հանցագործությամբ ստացված եկամուտը»: Բռնագրավման լայն լիազորությունները, որոնք հատկապես մատչելի են առանց դատարանի կարգադրության կամ պատշաճ ընթացակարգային երաշխիքների, գուցե բավարար չափով ամրագրված չեն օրենքով Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված՝ իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի իմաստով³⁸: Եվրոպական դատարանը նշել է, որ՝

միջամտությունը չի կարող օրինական լինել մրցակցային դատավարության բացակայության պայմաններում, որը համապատասխանում է կողմերի հավասարության սկզբունքին՝ թույլ տալով ներկայացնել գործի ելքի համար կարևոր հարցերի վերաբերյալ փաստարկներ³⁹:

108. Թեև իր գույքից անարգել օգտվելը բացարձակ իրավունք չէ, այնուամենայնիվ, հանցագործությամբ ստացված եկամուտ համարվող ցանկացած գույքի բռնագրավում անհրաժեշտ է հիմնավորել: Դա կարևոր նշանակություն կունենա, քանի որ, հավանաբար, կլինեն վեճեր, թե ում է պատկանում գույքը, արդյոք որևէ կոնկրետ գույք համարվում է հանցագործությամբ ստացված եկամուտ և ինչն է կազմում հանցագործությամբ ստացված եկամուտը և ինչպես պետք է այդ եկամուտը հաշվարկվի: Այդուհանդերձ, ինչ վերաբերում է հաշվարկման հարցին, ապա 3-րդ պարբերության այն արտահայտությունը, ըստ որի՝ հանցագործության արդյունքում ձեռք բերված եկամուտը չհայտնաբերելու դեպքում

³⁸ Հենրիչն ընդդեմ Ֆրանսիայի, գանգատ թիվ 13616/88, 1994թ. սեպտեմբերի 22:

³⁹ NKM-ն ընդդեմ Հունգարիայի, գանգատ թիվ 66529/11, 2013թ. նոյեմբերի 4, պարբ. 45:

բռնագրավման է ենթակա «համարժեք գույք», չի հստակեցնում, թե ինչպես պետք է դա որոշվի:

109.6(1)-րդ հոդվածի ներքո արդար դատաքննության իրավունքը կիրառելի է նման վեճերի լուծման դեպքում⁴⁰, սակայն թեև 10-րդ պարբերությունը նախատեսում է վեճերի լուծում երրորդ կողմի և տուժողի միջև, այն չի նախատեսում վեճերի լուծման գործընթաց որևէ այլ անձի (ներառյալ՝ դատապարտված անձի) համար:

110. Բացի այդ, սույն դրույթը չի հստակեցնում, որ արդարացված անձինք չպետք է ենթակա լինեն այս դրույթին, ինչը անհամատեղելի է Եվրոպական կոնվենցիայի 6(2)-րդ հոդվածով ամրագրված՝ անմեղության կանխավարկածի հետ⁴¹:

111. *Ուստի այս դրույթն անհրաժեշտ է փոփոխել՝ հստակեցնելու, թե ում է այն վերաբերում՝ անկախ նրանից, թե պահանջվում է արդյոք դատարանի կարգադրություն նախքան բռնագրավումը, ինչ ընթացակարգեր պետք է կիրառվեն դատական գործընթացում և արդյոք կարգադրությունը կարող է տրվել միայն դատապարտումից հետո:*

Բաժին 8. Խաղաղության և մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները

Հոդված 139. Ազրեսիվ պատերազմը

112. Սույն դրույթով նախատեսվող հանցագործությունները խնդրահարույց են, քանի որ «ազրեսիվ պատերազմ սանձազերծելը կամ վարելը» կամ դա իրականացնող կողմին միանալը ձևակերպումը հստակորեն չի մատնանշում, թե կոնկրետ ինչ վարքագիծ է ենթադրվում: Սա ակնհայտորեն հակադրվում է ազրեսիայի հանցագործության սահմանմանը՝ ձևակերպված Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության համապատասխան փոփոխություններում, որոնք ընդունվել են 2010թ.-ին Կամպալայում⁴²: Արդյունքում հանցագործության շրջանակը բավարար հստակ չէ:

⁴⁰ Տիլլիփսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, գանգատ թիվ 41087/98, 2001թ. հուլիսի 5:

⁴¹ Գերինգսն ընդդեմ Նիդեռլանդների, գանգատ թիվ 30810/03, 2007թ. մարտի 1:

⁴² «Հոդված 8 bis Ազրեսիայի հանցագործություն 1. Այս կանոնադրության նպատակների իմաստով «ազրեսիայի հանցագործություն» նշանակում է անձի կողմից, ով իր պաշտոնական դիրքի շնորհիվ ի վիճակի է արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնել կամ ուղղորդել պետության քաղաքական կամ ռազմական գործողություններ, ազրեսիայի ակտի պլանավորում,

113. Այդուհանդերձ, չնայած վերջին սահմանման հստակությանը, այն առայժմ պարտադիր ուժ չունի միջազգային իրավունքում, քանի որ Կամպալայի փոփոխությունները դեռևս պետք է հրապարակվեն և դեռևս պետք է վավերացվեն Հայաստանի Հանրապետության կողմից:

114. Հարկ է նաև նշել, որ Միջազգային քրեական դատարանը կկարողանա իրավասություն իրականացնել ագրեսիայի հանցագործության ոլորտում միայն այն ժամանակ, երբ հրապարակվեն Կամպալայի փոփոխությունները⁴³: Բացի այդ, նույնիսկ եթե դա տեղի ունենա, դատարանը կկարողանա իրականացնել իր իրավասությունը միայն այն դեպքում, եթե Միավորված ազգերի կազմակերպության Անվտանգության խորհուրդը որոշում է կայացրել, որ ագրեսիայի ակտը կատարվել է կոնկրետ պետության կողմից, և չի կարող դա անել ագրեսիայի ցանկացած հանցագործության առնչությամբ, որն իրականացվել է Կանոնադրության կողմ չհանդիսացող պետության տարածքում կամ այդ պետության

նախապատրաստում, նախաձեռնում կամ իրականացում, որն իր բնույթով, ծանրությամբ և մասշտաբներով հանդիսանում է Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության ակնհայտ խախտում: 2. 1-ին պարբերության նպատակների իմաստով «ագրեսիայի ակտ» նշանակում է պետության կողմից զինված ուժի կիրառումն ընդդեմ այլ պետության ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության կամ քաղաքական անկախության, կամ որևէ այլ ձևով, որը համահունչ չէ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրությանը: Հետևյալ գործողություններից ցանկացածը, անկախ պատերազմ հայտարարելուց, որակվում է որպես ագրեսիայի ակտ՝ համաձայն Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեայի 1974 թվականի դեկտեմբերի 14-ի՝ Թիվ 3314 (XXIX) բանաձևի՝ ա) պետության զինված ուժերի ներխուժումը կամ հարձակումը մեկ այլ պետության տարածքի վրա կամ այդ ներխուժման կամ հարձակման հետևանքով ցանկացած ռազմական բռնագավթում, թեկուզև ժամանակավոր, կամ մեկ այլ պետության տարածքի կամ դրա մի մասի ցանկացած բռնակցում ուժի կիրառման միջոցով, բ) պետության զինված ուժերի կողմից մեկ այլ պետության տարածքի ռմբակոծումը կամ պետության կողմից մեկ այլ պետության տարածքի նկատմամբ ցանկացած զենքի կիրառումը, գ) պետության նավահանգիստների կամ ավերի շրջափակումը մեկ այլ պետության զինված ուժերի կողմից, դ) պետության զինված ուժերի կողմից մեկ այլ պետության ցամաքային, ծովային կամ օդային ուժերի կամ ծովային և օդային նավատորմի վրա հարձակումը, ե) պետության կողմից մեկ այլ պետության տարածքում գտնվող զինված ուժերի կիրառումը՝ ընդունող պետության համաձայնությամբ՝ խախտելով համաձայնագրով նախատեսված պայմանները, կամ այդ տարածքում դրանց ներկայության երկարաձգումը նշված համաձայնագրի ժամկետների դադարեցումից հետո, զ) պետության գործողությունը՝ թույլատրելու իր տարածքի, որը հատկացրել է մեկ այլ պետության տնօրինման, օգտագործումն այդ մյուս պետության կողմից՝ երրորդ պետության նկատմամբ ագրեսիայի ակտ իրականացնելու նպատակով, է) պետության կողմից կամ անունից զինված ավազակախմբեր, խմբավորումներ, անկանոն զորք կամ վարձկաններ ուղարկելը, որոնք իրականացնում են զինված ուժերի այնպիսի ծանրության գործողություններ ընդդեմ մեկ այլ պետության, որոնք համագոր են վերոնշյալ գործողություններին, կամ այդ պետության զգալի ներգրավվածությունը դրանցում»:

⁴³Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 5(2)-րդ, 121-րդ և 123-րդ հոդվածների համաձայն:

քաղաքացիների կողմից⁴⁴. որակավորումներ, որոնք նույնպես բացակայում են սույն դրույթում:

115. *Ուստի անհրաժեշտ է սույն դրույթում ներառել «ագրեսիվ պատերազմ» եզրույթի սահմանումը, որում հաշվի են առնվում վերոնշյալ որակավորումները:*

Հոդված 140. Յեղասպանության կամ ագրեսիվ պատերազմի հրապարակային կոչը

116. Այս դրույթով սահմանված երկու հանցագործությունները, բացի ճեղասպանություն սանձազերծելու կամ դրան մասնակցելու կոչից, մասնավորապես՝ «... ագրեսիվ պատերազմ կամ զինված ընդհարում սանձազերծելու կամ մասնակցելու հրապարակային կոչը» խնդրահարույց է միայն այն առումով, որ այդ գործողությունները, ինչպես արդեն նշվեց⁴⁵, ոչ բավարար կերպով են սահմանված 139-րդ հոդվածում:

117. *Ուստի այս երկու հանցագործությունների համապատասխանությունն այն պահանջին, որ դրանց շրջանակը պետք է կանխատեսելի լինի, կախված է 139-րդ հոդվածում առաջարկվող համապատասխան փոփոխությունից:*

Հոդված 142. Հրադադար հայտարարելու կամ խաղաղության համաձայնագրի պայմանները չկատարելը

118. Այս դրույթով նախատեսվող հանցագործությունը սկզբունքորեն տեղին է: Սակայն հստակ չէ, թե երբ է կնքված համարվում հրադադարի կամ խաղաղության համաձայնագիրը: Մասնավորապես, պարզ չէ, թե արդյոք պետք է որոշակի պաշտոնական հիմք լինի դրա համար: Արդյունքում ներկա ձևակերպումը հնարավորություն է ստեղծում պատասխանատվություն կիրառել որևէ մեկի նկատմամբ, ով չի կատարել հրադադարի համաձայնագիրը, որը կնքվել է մարտնչողների միջև իրենց վերադասների հրամանների խախտմամբ՝ անկախ նրանից, թե արդյոք տվյալ անձը գործել է այդ հրամանների համաձայն, թե՛ ոչ: Հավանաբար, նպատակը դա չէ, սակայն այս դրույթի ձևակերպումը նման հնարավորությունը չի բացառում:

119. *Ուստի անհրաժեշտ է, որ առաջարկվող դրույթը լինի ավելի կոնկրետ այն հանգամանքների առումով, ըստ որոնց՝ հրադադարի կամ խաղաղության*

⁴⁴Հոդված 15 bis-ի համաձայն:

⁴⁵Տես վերևում՝ պարբ. 112:

համաձայնագիրը համարվի կնքված համապատասխան պայմանների կատարման պարտավորություն ստեղծելու նկատառումով:

Հոդված 143. Զանգվածային ոչնչացման զենք ստեղծելը, տրամադրելը, փորձարկելը կամ կիրառելը

120. Այս դրույթի բովանդակությունը, ընդհանուր առմամբ, տեղին է, սակայն որոշակի չէ, թե ինչ միջազգային համաձայնագրերով կամ պայմանագրերով են սահմանվում համապատասխան արգելքները: Մասնավորապես, հստակ չէ, թե արդյոք առաջարկվող դրույթը վերաբերում է որևէ նման համաձայնագրի կամ պայմանագրի, նույնիսկ եթե դա Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված չէ: Եթե Հայաստանի Հանրապետությունից բացի այլ պետություններ համաձայնել են որոշակի զենքի արգելման վերաբերյալ, ապա պատասխանատվության կիրառումը ողջամիտ չէր լինի՝ նկատի ունենալով հնարավոր դժվարությունները՝ հաստատելու, որ նման արգելքի շուրջ համաձայնություն է կայացվել:

121. *Ուստի անհրաժեշտ է հստակ նշել, որ դա վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված համապատասխան միջազգային համաձայնագրի կամ պայմանագրի:*

Հոդված 144. Միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի խախտումները, Հոդված 145. Անգործությունը կամ հանցավոր հրաման արձակելը զինված ընդհարման ժամանակ, Հոդված 149. Ցեղասպանությունը, Հոդված 150 Ապարտեիդը (ռասայական խտրականություն, մեկուսացում)

122. Այս դրույթների բովանդակությունն ինքնին խնդրահարույց չէ, սակայն հաշվի առնելով, որ նպատակը միջազգային մարդասիրական նորմերն ուժի մեջ դնելն է, ավելի լավ կլիներ կիրառել Միջազգային քրեական դատարանի՝ Կանոնադրության 6-րդ, 7-րդ, 8-րդ և 28-րդ հոդվածների ձևակերպումները՝ միջազգային իրավունքով պահանջվող քրեական պատասխանատվության կիրառման ցանկացած հնարավոր անհամապատասխանությունից խուսափելու նկատառումով:

123. *Ուստի այս դրույթները պետք է համապատասխանաբար վերանայվեն:*

Հոդված 146. Պատերազմի կամ զինված ընդհարման ժամանակ մշակութային արժեք ոչնչացնելը, հափշտակելը կամ բռնազավթելը, Հոդված 147. Պատերազմի կամ զինված ընդհարման ժամանակ մշակութային արժեքների պաշտպանության կանոնները խախտելը

124. Այս դրույթները, կարծես, ուղղված են 2006 թվականի մայիսի 18-ին Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացրած՝ Զինված հակամարտությունների ժամանակ մշակութային արժեքների պաշտպանության մասին 1954թ. մայիսի 14-ի՝ Հաագայի կոնվենցիայի երկրորդ արձանագրության 15-րդ հոդվածի իրականացմանը: Սակայն սա հստակ չի բխում «մշակութային արժեքների պաշտպանությունը կանոնակարգող միջազգային փաստաթղթերով» արտահայտությունից: Դա կարող է հանգեցնել անորոշության՝ թե ինչպես կիրառել այս դրույթները՝ ի հայտ բերելով 15-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունը լիարժեք չկատարելու հնարավորություն: Այս ռիսկից խուսափելու համար կարելի է կիրառել Երկրորդ արձանագրության 15-րդ հոդվածի ձևակերպումը:

125. *Ուստի այս դրույթը պետք է համապատասխանաբար վերանայվի:*

Հոդված 148. Վարձկանությունը

126. Այս դրույթը չի սահմանում «վարձկաններ» եզրույթը, և, նկատի ունենալով դրա հետ կապված հնարավոր տարբեր տարրերը, ինչպես նշված է օրինակ՝ Վարձկանների հավաքագրման, օգտագործման, ֆինանսավորման և ուսուցման դեմ միջազգային կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում⁴⁶, կարող է հանգեցնել դժվարությունների սահմանվող հանցագործության կիրառման առումով: Հայաստանի Հանրապետությունը չի վավերացրել այս կոնվենցիան, սակայն ավելի լավ կլիներ, եթե ներկա դրույթում ներառվեր

---

⁴⁶Այն նախատեսում է, որ՝ «1. Վարձկան է համարվում ցանկացած անձ, ով (ա) տեղում կամ արտասահմանում հատուկ հավաքագրվել է զինված հակամարտությունում կռվելու նպատակով, (բ) փաստացի մասնակցում է ռազմական գործողություններին՝ ղեկավարվելով անձնական շահ ստանալու ցանկությամբ, ում խոստացվում է հակամարտող կողմերից որևէ մեկի կողմից կամ անունից նյութական վարձատրություն, որն էապես գերազանցում է այն վարձատրությունը, որը խոստացվում կամ վճարվում է տվյալ կողմի զինված ուժերի կազմի մեջ մտնող՝ այդ նույն դասի մարտիկներին, (գ) չի հանդիսանում հակամարտող կողմերից որևէ մեկի քաղաքացի կամ այդ կողմերից որևէ մեկի վերահսկողության ներքո գտնվող տարածքի մշտական բնակիչ, (դ) չի մտնում հակամարտող կողմերից որևէ մեկի զինված ուժերի կազմի մեջ, և (ե) չի ուղարկվել տվյալ հակամարտության կողմ չհանդիսացող պետության կողմից՝ որպես դրա զինված ուժերի կազմի մեջ մտնող անձ՝ պաշտոնական հանձնարարություններ կատարելու համար: 2. Վարձկան է համարվում նաև ցանկացած անձ, ով որևէ այլ իրավիճակում (ա) տեղում կամ արտասահմանում հատուկ հավաքագրվել է բռնության համաձայնեցված գործողության մասնակցելու նպատակով, որն ուղղված է՝ (i) պետության կառավարության տապալմանը կամ սահմանադրական կարգը որևէ այլ կերպ խախտելուն, կամ (ii) պետության տարածքային ամբողջականությունը խախտելուն, (բ) փաստացի մասնակցում է դրան՝ ղեկավարվելով անձնական շահ ստանալու ցանկությամբ, ում խոստացվում կամ վճարվում է նյութական վարձատրություն, (գ) չի հանդիսանում այն պետության քաղաքացի կամ մշտական բնակիչ, որի դեմ ուղղված է վերոնշյալ գործողությունը, (դ) չի ուղարկվել պետության կողմից պաշտոնական հանձնարարություններ կատարելու համար, և (ե) չի մտնում այն պետության զինված ուժերի կազմի մեջ, որի տարածքում նախաձեռնվում է տվյալ գործողությունը»:

«վարձկաններ» եզրույթի սահմանումը՝ հիմնվելով այդ պայմանագրին կամ համապատասխան այլ գործոններին:

127. Ուստի սույն դրույթը պետք է համապատասխանաբար վերանայվի:

Հոդված 151. Յեղասպանությունը, ապարտեիդը, ագրեսիվ պատերազմը կամ միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերի լուրջ խախտում հանդիսացող արարքը հերքելը կամ արդարացնելը

128. Այս դրույթը համանման է Կիբեռահանցագործությունների մասին կոնվենցիայի Լրացուցիչ արձանագրության 6-րդ հոդվածի պահանջին՝ կապված համակարգչային համակարգերի միջոցով կատարվող ռասիստիական և քսենոֆոբիական բնույթի արարքների քրեականացման հետ՝ սահմանելու քրեական հանցագործություն որակվող նշված վարքագիծը: Սակայն ի տարբերություն 6-րդ հոդվածի՝ ներկա դրույթը չի սահմանափակվում համակարգչային համակարգի միջոցով հանրության շրջանում այդպիսի նյութեր տարածելով կամ որևէ այլ ձևով դրանք մատչելի դարձնելով և չի հստակեցնում, որ այդ վարքագիծը «պետք է կատարված լինի դիտավորյալ և առանց իրավունքի»:

129. Հարկ է հիշեցնել, որ Եվրոպական դատարանը *Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի* գործով վճռել է, որ՝

Շվեյցարիայի վերաբերյալ ուժի մեջ չեն եղել միջազգային պայմանագրեր, որոնք հստակ և բացահայտ ձևակերպումներով կպահանջեին կիրառել քրեական պատժամիջոցներ ցեղասպանության ժխտման համար: Ոչ էլ, ինչպես պարզվում է, այն ստիպված էր դա անել միջազգային սովորույթային իրավունքի համաձայն: Հետևաբար, չի կարելի ասել, որ դիմումատուի՝ ազատ արտահայտվելու իրավունքին միջամտությունը պահանջվում էր, ուստի և կարող էր հիմնավորված լինել Շվեյցարիայի միջազգային իրավական պարտավորություններով⁴⁷:

Ի տարբերություն Շվեյցարիայի՝ Հայաստանը վավերացրել է Լրացուցիչ արձանագրությունը⁴⁸: Այնուամենայնիվ, 6-րդ հոդվածի և սույն դրույթի ձևակերպումների միջև վերոնշյալ տարբերությունները, հավանաբար, բավարար կլինեն պարտության մատնելու ցանկացած հայց, թե վերջինի ընդունումը պահանջվել է Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պարտավորություններով:

⁴⁷[ՄՊ], գանգատ թիվ 27510/08, 2015թ. հոկտեմբերի 15, պարբ. 268:

⁴⁸2016թ. նոյեմբերի 16-ին, ուժի մեջ է մտել 2017թ. մարտի 1-ին:

130. Դա անպայմանորեն չի նշանակում որ սույն դրույթի հիմքով քրեական պատասխանատվության կիրառումն անխուսափելիորեն կհանգեցնի Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով ամրագրված՝ ազատ արտահայտվելու իրավունքի խախտման: Այդպիսի խախտում արձանագրելու մասին որոշում կայացնելիս կարևոր կլինի, ինչպես հստակեցրել է Եվրոպական դատարանը *Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի* գործում, թե արդյոք ապահովվել է պատշաճ հավասարակշռություն անպատվաբեր հայտարարություն անող անձի ազատ արտահայտվելու իրավունքի և այն անձանց իրավունքների միջև, ում այդ արտահայտությունը կարող է վնասել⁴⁹:

131. Գտնելով, որ այդ գործում այդպիսի հավասարակշռություն չի ապահովվել, այն շեշտել է, որ՝

դիմումատուի հայտարարությունները վերաբերում էին հանրային շահ ներկայացնող հարցի և համագոր չէին ատելության կամ անհանդուրժողականության կոչերի, որ այն համատեքստը, որում դրանք հնչեցվել էին, չէր նշանավորվում բարձր լարվածությամբ կամ առանձնահատուկ պատմական նրբերանգներով Շվեյցարիայում, որ այդ հայտարարությունների ազդեցությունը հայկական համայնքի անդամների արժանապատվության վրա չէր կարող դիտարկվել այնաստիճան մեծ, որ պահանջվեր քրեական իրավունքի արձագանք Շվեյցարիայում, որ Շվեյցարիան միջազգային իրավունքով պարտավորություն չունի քրեականացնելու նման հայտարարությունները, որ Շվեյցարիայի դատարանները թերևս պախարակել են դիմումատուին այնպիսի կարծիք արտահայտելու համար, որը տարբերվել է Շվեյցարիայում հաստատված կարծիքներից, և որ միջամտությունը ստացել է քրեական դատապարտման լուրջ ձև՝ Դատարանը եզրակացրել է, որ ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ չի եղել դիմումատուին ենթարկել քրեական պատժի՝ այս գործում հայկական համայնքի իրավունքները պաշտպանելու նպատակով:

132. Անկասկած, կոնկրետ գործի հանգամանքներում Հայաստանի Հանրապետության դատարանների կողմից տարբեր նկատառումներ կարող են լինել սույն դրույթի կիրառման հետ կապված: Այդուհանդերձ, այս դրույթը չի պարունակում որևէ ակնհայտ պարտավորություն դատարանի համար, որը որոշում է, թե արդյոք որևէ մեկը հանցագործություն է կատարել՝ հաշվի առնելու Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի ներքո ազատ արտահայտվելու իրավունքը: Արդյունքում որևէ երաշխիք չի կարող լինել, որ Եվրոպական դատարանի պահանջած հավասարակշռության ապահովման միջոցները կձեռնարկվեն:

---

⁴⁹Պարբ. 274:

133. Բացի այդ, սույն դրույթն այս հանցագործության համար չի նախատեսում պատասխանատվության հնարավորություն, որը կարող է ի հայտ գալ անպատվաբեր հայտարարությունն անխոհեմաբար, այլ ոչ՝ մտադրված կատարելիս: Այս մոտեցումը կարելի է հակադրել անդամ պետությունների կառավարություններին ներկայացված՝ ՌԱԵՀ-ի Ատելություն սերմանող խոսքի դեմ պայքարի վերաբերյալ Ընդհանուր քաղաքականության թիվ 15 հանձարարականին, որի համաձայն պետությունները պետք է

համապատասխան և արդյունավետ գործողություններ ձեռնարկեն հանրային համատեքստում ատելություն սերմանող խոսքի կիրառման դեմ, որը *նախատեսված է հրահրելու կամ կարող է ողջամտորեն ենթադրվել, որ կհրահրի* բռնության, ահաբեկման, թշնամանքի կամ խտրականության գործողություններ նրանց նկատմամբ, ում դեմ այն ուղղված է, քրեական իրավունքի կիրառման միջոցով այն դեպքում, երբ նվազ սահմանափակող որևէ այլ միջոց արդյունավետ չէ, և երբ հարգվում է ազատ արտահայտվելու և կարծիք հայտնելու իրավունքը ...⁵⁰:

134. Ընդհանուր քաղաքականության այս հանձարարականն ընդունվել է Եվրոպական դատարանի *Փերինչեքն ընդդեմ Շվեյցարիայի* գործով վճռից հետո, սակայն դրանում տեղ գտած մտադրության մոտեցումը համահունչ է եվրոպական դատարանների որոշումներին, որոնցում պահպանվել է Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածին համապատասխանությունը արված դիտողություններին՝ քրեական պատժամիջոցների նշանակման առումով այն դեպքերում, երբ գնահատվել է, որ դրանք, ամենայն հավանականությամբ, կսրեին արդեն իսկ պայթյունավտանգ իրավիճակը⁵¹: Արդյունքում կարելի է ակնկալել, որ Եվրոպական դատարանը նկատի կունենա մտադրության տարրը սույն դրույթով պատասխանատվության կիրառման դեպքում, երբ որոշելու լինի, թե արդյոք դա ի հայտ է բերել Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում:

135. *Ուստի անհրաժեշտ է այս դրույթում ներառել կետ՝ պահանջելու, որ գործը քննող դատարանը ստանձնի Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով ակնկալվող՝ հավասարակշռության ապահովման միջոցների ձեռնարկումը: Հարկ է նաև հստակեցնել, որ պատասխանատվությունը կարող է ի հայտ գալ*

⁵⁰ Հանձարարական 10. «Ատելություն սերմանող խոսքը» Ընդհանուր քաղաքականության հանձարարականի իմաստով ներառում է «ցեղասպանության հանցագործությունների, մարդկության դեմ հանցագործությունների կամ պատերազմական հանցագործությունների հանրային ժխտումը, պարզունակացումը, արդարացումը կամ համակերպումը, որոնց կատարումը դատարանների վճռով հաստատված է, և նման հանցագործությունների համար դատապարտված անձանց փառաբանումը»:

⁵¹ Տես՝ Ընդհանուր քաղաքականության հանձարարականի բացատրական հուշագրի 18-րդ պարբերությունը:

վիճարկվող/անպատվաբեր հայտարարությունն անխոհեմաբար կատարելու դեպքում:

Բաժին 9. Մարդու դեմ ուղղված հանցագործություններ

Հոդված 157. Անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանցմամբ սպանությունը, Հոդված 158. Հակաիրավական ոտնձգություն կատարած անձին բռնելու միջոցների սահմանազանցմամբ սպանությունը

136. Այս դրույթների առնչությամբ կա մեկ առանձնահատուկ խնդիր, որը վերաբերում է այն հնարավորությանը, որ դրանցից կօգտվեն իրավապահները, ովքեր խախտել են Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածով ամրագրված՝ կյանքի հիմնարար իրավունքը: Հետևաբար, հարց է ծագում, թե ինչու, նկատի ունենալով, որ իրավապահների կողմից արդարացված ուժ գործադրելը հանցագործություն չի համարվում, առաջարկվող կրճատված պատիժները պետք է կիրառելի լինեն այն դեպքերում, երբ գործադրված ուժն արդարացված չէ: Անշուշտ, նման դրույթի կիրառումը կարող է չհամապատասխանել 2-րդ հոդվածի վերաբերյալ իր նախադեպային իրավունքում Եվրոպական դատարանի սահմանած սկզբունքներին, և այնքանով, որ դրանք չհիմնավորված տարբերակում են նախատեսում իրավապահների և քաղաքացիների նկատմամբ վերաբերմունքի միջև, հարցեր ի հայտ կգան նաև Եվրոպական կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածով նախատեսված՝ խտրականության արգելքի առնչությամբ:

137. 2-րդ հոդվածով ամրագրված՝ կյանքի իրավունքն ակնհայտորեն կարևորագույն իրավունք է, սակայն հնարավորություն է տալիս մահաբեր ուժի գործադրումը, երբ դա «բացարձակապես անհրաժեշտ է»: Երբ իրավապահները մահվան պատճառ են դառնում, պետությունը պետք է հիմնավորի ուժի գործադրումն այս բարձրագույն չափանիշի նկատմամբ⁵²: Մակայն սույն դրույթներից տպավորություն է ստեղծվում, որ իրավապահների նկատմամբ կարող են կիրառվել ավելի ցածր չափանիշներ, քան՝ այլ անձանց նկատմամբ:

138. Ուստի իրավապահը, ով հանցագործին բռնելիս անհամաչափ ուժ է գործադրում, կարող է դատապարտվել կարճաժամկետ ազատազրկման՝ երկու ամիս ժամկետով:

⁵²Տես նաև օրենսգրքի նախագծի 33-րդ, 34-րդ և 41-րդ հոդվածների քննարկումը վերևում:

139. Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը «պետություններից պահանջում է, մասնավորապես, երաշխավորել օրենսդրական և վարչական միջոցներ, որոնք արդյունավետորեն կկանխեն կյանքի նկատմամբ սպառնալիքները»⁵³: Իրավապահների համար ազատագրվման կրճատված պատիժները, ովքեր ապօրինաբար մարդ են սպանել, չեն կարող համապատասխանել այս սկզբունքին:

140. Բացի այդ, «միջազգային իրավունքում աճող միտում կա»՝ ճանաչելու «մարդու միջազգային իրավունքների կոպիտ խախտումների համար հետապնդելու և պատժելու» պետությունների պարտավորությունը⁵⁴:

141. Եվ, վերջապես, թեև ոստիկանությունն իրավունք ունի մահաբեր ուժ գործադրել փախուստի դիմողի նկատմամբ, երբ դա բացարձակապես անհրաժեշտ է⁵⁵, 158-րդ հոդվածը կիրառելի կլինի նույնիսկ այն դեպքում, երբ հարաբերականորեն պարզունակ հանցագործություն է կատարվել կամ տվյալ անձին հնարավոր է ձերբակալել մեկ այլ առիթով: Մահաբեր ուժի գործադրումը նման հանգամանքներում ակնհայտորեն անհամաչափ կլինի և կխախտի 2-րդ հոդվածը: Ինչպես նշել է Եվրոպական դատարանը՝

հնարավոր մահաբեր ուժը չի կարելի համարել բացարձակապես անհրաժեշտ, երբ հայտնի է, որ ձերբակալման ենթակա անձը սպառնալիք չի ներկայացնում կյանքի կամ առողջության համար և չի կասկածվում բռնի հանցագործություն կատարած լինելու մեջ⁵⁶:

142. Դրույթները, որոնք պատիժ սահմանող դատարանից պահանջում են հաշվի առնել իրավապահների դերը և ուժ գործադրելու նրանց առանձնահատուկ լիազորությունն իրենց աշխատանքում, անպայմանորեն չեն խախտում Եվրոպական կոնվենցիան: Սակայն իրավապահների կողմից կատարված շատ լուրջ հանցագործությունների համար նախատեսվող պատիժը կտրուկ կրճատելու հնարավորությունը չի համապատասխանում 1-ին և 2-րդ հոդվածներից բխող պարտավորություններին:

143. *Ուստի սույն դրույթները պետք է փոփոխվեն՝ խուսափելու այն հնարավորությունից, որ դրանք կարող են թույլ տալ պատիժ նշանակել, որը չի համապատասխանի Եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին:*

⁵³ *Օնեյրիլդիզն ընդդեմ Թուրքիայի*, գանգատ թիվ 48939/99, 2004թ. նոյեմբերի 30, պարբերություններ 89 – 90:

⁵⁴ *Մարգուսն ընդդեմ Խորվաթիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 4455/10, 2014թ. մայիսի 27, պարբ. 139:

⁵⁵ *Նաչովան և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 43577/98, 2005թ. հուլիսի 6:

⁵⁶ *Նույն տեղում*, պարբ. 95:

Հողված 167. Առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը հակաիրավական ոտնձգություն կատարած անձին բռնելու համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանագանցումը

144. Այս դրույթին առնչվող խնդիրը նույնպես վերաբերում է այն հնարավորությանը, որ դրանից կօգտվեն իրավապահները, ովքեր խախտել են այլ քաղաքացիների հիմնարար իրավունքները: Հետևաբար, հարց է ծագում, թե ինչու, նկատի ունենալով, որ իրավապահների կողմից արդարացված ուժ գործադրելը հանցագործություն չի համարվում, առաջարկվող խիստ կրճատված պատիժները պետք է կիրառելի լինեն նաև նրանց նկատմամբ: Նման կարգը կարող է չհամապատասխանել ՄԻԵԿ-ի սկզբունքներին, մասնավորապես՝ 3-րդ հոդվածին, և այնքանով, որ դրույթները չհիմնավորված տարբերակում են նախատեսում իրավապահների և քաղաքացիների նկատմամբ վերաբերմունքի միջև, հարցեր ի հայտ կգան նաև 14-րդ հոդվածի ներքո (խտրականության արգելում)⁵⁷:

145. Պետությունը պետք է ունենա «իրավունքի շրջանակ», որով երաշխավորվում է «պետական գործակալների կամ անհատ անձանց կողմից վատ վերաբերմունքից համարժեք պաշտպանություն»⁵⁸: ՄԻԵԿ-ի 3-րդ հոդվածի խախտման դեպքում «Դատարանի տեսակետից պետք է ցույց տրվի, որ ներպետական իրավական համակարգը և, մասնավորապես, տվյալ գործի հանգամանքներում կիրառելի քրեական իրավունքը չի կարողացել ապահովել 3-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների գործնական և արդյունավետ պաշտպանություն»⁵⁹: Եվրոպական դատարանը նաև նշել է, որ՝

Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածին հակասող գործողություններ կատարած հանցագործների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնելու պետության պարտավորությունը հիմնականում նպատակ ունի երաշխավորելու, որ վատ վերաբերմունքի գործողությունները չեն անտեսվում համապատասխան մարմինների կողմից և արդյունավետ պաշտպանություն տրամադրելու վատ վերաբերմունքի գործողություններից⁶⁰:

146. Չհիմնավորված բռնություն գործադրող իրավապահների համար հստակ համընկնում գոյություն ունի խոշտանգումների, վատ վերաբերմունքի

⁵⁷Տես նաև օրենսգրքի նախագծի 34-րդ հոդվածի քննարկումը վերևում:

⁵⁸Մահմուտ Կայան ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 22535/93, 2000թ. մարտի 28, պարբ. 115:

⁵⁹Բեզանովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, գանգատ թիվ 46423/06, 2009թ. հունիսի 25, պարբ. 71:

⁶⁰Բեզանովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, գանգատ թիվ 46423/06, 2009թ. հունիսի 25, պարբ. 79:

հասկացությունների (ի հակասումն Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի) և հարձակումների միջև, որոնք կարող են կատարվել ներկա դրույթի կիրառմամբ: Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն նշել է, որ մի քանի օր, 61 օր կամ երկու տարի ժամկետով կարճաժամկետ ազատազրկումը բավարար չէ խոշտանգումների կիրառման դեպքերի համար և որ նույնիսկ երեք տարի և ավելի ժամկետով ազատազրկումը կարող է բավարար չլինել⁶¹: Օրենսգրքի նախագծի 413-րդ հոդվածում երեքից վեց տարի ժամկետով ազատազրկումը խոշտանգումների կիրառման համար և ավելի երկարատև ժամկետով ազատազրկումն այն դեպքերում, երբ տուժողը խոցելի անձ է կամ հանցագործությունը կատարվել է ատելության շարժառիթով, նպատակահարմար է թվում: Այդուհանդերձ, իրավապահի դատապարտումը, ի խախտումն Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի, վատ վերաբերմունքի համար, որը սակայն ցածր է խոշտանգման շեմից, պահանջում է զգալիորեն ավելի երկարաժամկետ ազատազրկում, քան նախատեսվում է սույն դրույթով՝ մարդու իրավունքների ոլորտում եվրոպական և միջազգային իրավունքին համապատասխանությունն ապահովելու նպատակով:

147. Դրույթները, որոնք պատիժ սահմանող դատարանից պահանջում են հաշվի առնել իրավապահների դերը և ուժ գործադրելու նրանց առանձնահատուկ լիազորությունն իրենց աշխատանքում, անպայմանորեն չեն խախտում Եվրոպական կոնվենցիան: Սակայն իրավապահների կողմից կատարված շատ լուրջ հանցագործությունների համար նախատեսվող պատիժը կտրուկ կրճատելու հնարավորությունը չի համապատասխանում Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին և 3-րդ հոդվածներից (կամ Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայից) բխող պարտավորություններին:

148. *Ուստի սույն դրույթները պետք է փոփոխվեն՝ խուսափելու այն հնարավորությունից, որ դրանք կարող են թույլ տալ պատիժ նշանակել, որը չի համապատասխանի Եվրոպական կոնվենցիային, և պետք է փոփոխվեն՝ վերոնշյալ իրավիճակում դրանց կիրառումից խուսափելու համար:*

---

⁶¹The United Nations Convention Against Torture: A Commentary, Nowak and McArthur, OUP, 2008, էջ 241:

Հողված 173. Մարդու իմունային անբավարարության վիրուսի հարուցիչով վարակելը, Հողված 174. Մարդու իմունային անբավարարության վիրուսով անզգուշությամբ վարակելը, Հողված 175. Սեռավարակով կամ կյանքի համար վտանգավոր վարակով վարակելը

149. Այս հարցը չի բարձրացվել Եվրոպական դատարանում, սակայն որոշակիորեն առկա է Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման հնարավորություն, եթե այս համատեքստում պատասխանատվություն կիրառվի այնպիսի վարքագծի համար, որը եղել է պարզապես անզգուշ, այլ ոչ՝ անխոհեմ: Այդուհանդերձ, դիտավորությամբ կատարված նման վարքագծի համար պատասխանատվություն կիրառելու առնչությամբ առարկություն թերևս չի ծագում:

150. Միավորված ազգերի կազմակերպության խորհրդի համաձայն՝ քրեական իրավունքի կիրառումը ՄԻԱՎ վիրուսի փոխանցման դեպքում՝

կարող է վտանգել հանրային առողջապահության և մարդու իրավունքների ոլորտները: Այս մտահոգություններից ելնելով՝ ՄԱԶԻԱՀ-ը կոչ է անում կառավարություններին քրեականացումը սահմանափակել դիտավորությամբ փոխանցման դեպքերով, այսինքն՝ երբ անձը գիտի իր ՄԻԱՎ դրական կարգավիճակի մասին, գործում է ՄԻԱՎ-ը փոխանցելու մտադրությամբ և փաստացի փոխանցում է այն:

Մյուս դեպքերում քրեական իրավունքի կիրառումը պետք է մերժվի օրենսդիրների, դատախազների և դատավորների կողմից: Մասնավորապես, քրեական իրավունքը չպետք է կիրառվի այն դեպքերում, երբ առկա չէ փոխանցման էական վտանգ կամ երբ անձը՝

- չի իմացել, որ եղել է ՄԻԱՎ դրական,
- չի հասկացել, ինչպես է ՄԻԱՎ-ը փոխանցվում,
- տեղեկացրել է ռիսկի ենթակա անձին իր ՄԻԱՎ դրական կարգավիճակի մասին (կամ ազնվորեն կարծել է, որ այդ անձն ինչ-որ այլ ձևով տեղյակ է եղել իր կարգավիճակի մասին),
- չի բացահայտել իր ՄԻԱՎ դրական կարգավիճակը բռնությունից կամ այլ լուրջ բացասական հետևանքներից վախենալու պատճառով,
- ողջամիտ միջոցներ է ձեռնարկել փոխանցման վտանգը նվազեցնելու համար, օրինակ՝ ապահով սեռական հարաբերություն է ունեցել՝ օգտագործելով պահպանակ կամ նախազգուշական այլ միջոցներ՝ խուսափելու բարձր ռիսկային գործողություններից, կամ
- նախապես համաձայնության է եկել այլ անձի հետ փոխադարձաբար ընդունելի վտանգի առկայության վերաբերյալ»⁶²:

151. *Հետևաբար, առաջարկվում է 174-րդ և 175-րդ հոդվածները դուրս թողնել օրենսգրքի նախագծից: Բացի այդ, 173-րդ հոդվածում անհրաժեշտ է*

⁶²ՄԱԶԾ, ՄԻԱՎ-ի փոխանցման քրեականացում: http://data.unaids.org/pub/basedocument/2008/20080731_jc1513_policy_criminalization_en.pdf.

հասակեցնել, որ հանցագործությունը վերաբերում է ՄԻԱՎ վիրուսի փոխանցմանը, և որ դա կհամարվի հանցագործություն միայն այն դեպքում, եթե տվյալ անձը (ա) իմացել է իր ՄԻԱՎ կարգավիճակի մասին և դիտավորությամբ է փոխանցել վիրուսը մեկ այլ անձի, (բ) իմացել է իր ՄԻԱՎ կարգավիճակի մասին և անխոհեմաբար է վարվել այդ առնչությամբ:

Հոդված 190. Սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները (սեռական բռնություն),

Հոդված 191. Սեքսուալ բնույթի գործողություններին հարկադրելը (սեռական չարաշահում), Հոդված 192. Սեքսուալ բնույթի գործողություններ կատարելը

տասնվեց տարին չլրացած անձի նկատմամբ

152. Այս դրույթներում օգտագործվում է «բնական» եզրույթը, և դա, ըստ երևույթին, տարբերություն է ենթադրում սեքսուալ բնույթի համասեռական և տարասեռական գործողությունների միջև՝ վերջինին տալով այլ (և ավելի բարձր) կարգավիճակ: Եթե այս եզրույթն օգտագործվում է նաև բնօրինակի տեքստում և առաջարկվող կառուցվածքը ճիշտ է, ապա կարող է ի հայտ գալ վտանգ, որ սեռական հարձակումից տուժողի կամ հարձակում կատարողի նկատմամբ տարբեր վերաբերմունք կցուցաբերվի դատարանների կողմից բացառապես նրանց սեռական կողմնորոշման հետևանքով, ինչն այդ դեպքում կհանդիսանա Եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին և 14-րդ հոդվածներով պահանջվող՝ հավասար պաշտպանության իրավունքի խախտում⁶³:

153. *Ուստի անհրաժեշտ է երաշխավորել, որ այս դրույթներում կիրառվող լեզուն չունի որևէ նման խտրական ընկալում կամ ազդեցություն:*

Հոդված 194. Խտրականությունը

154. Այս դրույթով պաշտպանվող հատկանիշների ցանկը չի ներառում հաշմանդամությունը կամ սեռական կողմնորոշումը: Այս հիմքերով խտրականությունն ակնհայտորեն հակահրավակյան է և դատապարտվել է Եվրոպական դատարանի կողմից⁶⁴: Թեև այս դրույթում ներառված է «անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից»

⁶³Սեռական կողմնորոշման հետ կապված վերաբերմունքի նկատմամբ Եվրոպական դատարանի մոտեցման վերաբերյալ տես՝ *Սալգույերո դա Միլվա Մոուտան ընդդեմ Պորտուգալիայի*, գանգատ թիվ 33290/96, 1999թ. դեկտեմբերի 21 և *EB-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 43546/02, 2008թ. հունվարի 22:

⁶⁴Սեռական կողմնորոշման վերաբերյալ տես՝ *Սալգույերո դա Միլվա Մոուտան ընդդեմ Պորտուգալիայի*, գանգատ թիվ 33290/96, 1999թ. դեկտեմբերի 21-ի կամ Մեծ պալատի՝ *EB-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 43546/02, 2008թ. հունվարի 22-ի գործերը: Հաշմանդամության հիմքով խտրականության վերաբերյալ տես՝ *Գլորն ընդդեմ Շվեյցարիայի*, գանգատ թիվ 13444/04, 2009թ. ապրիլի 30 և *GN-ն և այլոք ընդդեմ Իտալիայի*, գանգատ թիվ 43134/05, 2009թ. դեկտեմբերի 1:

արտահայտությունը, մատնանշված պաշտպանվող հատկանիշների երկար ցանկում այս երկու շատ կարևոր բնորոշիչների բացակայությունն անորոշ է թողնում դրանց պաշտպանության հարցը: Հաշմանդամության հիմքով խտրականությունը շատ տարածված է Եվրոպայում, և այդ հիմքով խտրականությունից պաշտպանությունը ներկայում համարվում է այնքան կարևոր, որ այդ խնդրին է նվիրված խտրականության հարցերով ՄԱԿ-ի երեք առանձին և կոնկրետ պայմանագրերից մեկը՝ Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիան⁶⁵: Անձի սեռական կողմնորոշման հիմքով ցանկացած խտրականություն նույնպես արգելված է Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 26-րդ հոդվածով⁶⁶:

155. Ուստի «հաշմանդամություն» և «սեռական կողմնորոշում» եզրույթները պետք է ավելացվեն այս դրույթով պաշտպանվող հատկանիշների ցանկին:

Հոդված 201. Անձի իրավունքների, ազատությունների կամ օրինական շահերի դեմ ոտնձգող միավորում ստեղծելը կամ դեկավարելը

156.1-ին պարբերությամբ արգելվող գործողությունը, կարծես, զուտ միավորում ստեղծելն է՝ առանց հստակ պահանջելու դրա կողմից կատարած՝ իրավունքների դեմ ոտնձգող կոնկրետ գործողության որևէ ապացույց:

157. Միավորումների գործունեության նման սահմանափակումն ակնհայտորեն առնչվում է Եվրոպական կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով նախատեսված՝ միավորման ազատության իրավունքին (և զուցե նաև 10-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ազատ արտահայտվելու իրավունքին) այն առումով, որ ցանկացած դատապարտում պետք է նախատեսված լինի օրենքով, լինի անհրաժեշտ և համաչափ: Մարդու իրավունքների պաշտպանությունն այն անձանց քրեականացմամբ, ովքեր ներգրավված են այդ իրավունքների դեմ ոտնձգություններում, արժանի նպատակ է, արտացոլում է Եվրոպական կոնվենցիայի 17-րդ հոդվածի դրույթները, ինչպես նաև ծառայում է 11-րդ հոդվածի իրավաչափ նպատակին: Այդուհանդերձ, այս դրույթում հանցագործությունը հստակ չէ սահմանված, չի պահանջում իրավունքների դեմ ոտնձգող որևէ գործողության ապացույց և, ամենայն հավանականությամբ, չի համապատասխանում որոշակիության թեստին:

⁶⁵ Հայաստանը վավերացրել է 2010թ. սեպտեմբերին:

⁶⁶ Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Մարդու իրավունքների հարցերով կոմիտեի որոշումների վերաբերյալ տես *Յանգն ընդդեմ Ավստրալիայի* (941/00) և *X-ն ընդդեմ Կոլումբիայի* (136/05) գործերում: Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագիրը Հայաստանը վավերացրել է 1993թ. հունիսին:

Արդյունքում այս դրույթի հիման վրա դատապարտումը կարող է չհամապատասխանել Եվրոպական կոնվենցիայի ներքո իրավունքի սահմանափակման՝ օրենքով ամրագրված պահանջին:

158. Բացի այդ, սույն դրույթը, կարծես, խախտում է այն պահանջը, որ քրեական իրավունքը պետք է լինի բավարար մատչելի և կանխատեսելի: Եվ, վերջապես, քանի որ հանցագործությունը անձի իրավունքների, ազատությունների կամ օրինական շահերի դեմ ոտնձգող միավորում ստեղծելն է, այլ ոչ թե իրավունքների դեմ ոտնձգության ավելի որոշակի գործողություն կատարելը, ուստի դժվարություններ կծագեն՝ գնահատելու, թե ինչն է կոնկրետ արգելված:

159. *Դժվար է առաջարկել փոփոխություններ, որոնք կշտկեն այս դրույթը վերոնշյալ թերությունների առումով, և քանի որ իրավունքների դեմ ոտնձգող այն գործողությունները, որոնց կանխման նպատակով հիմնականում մշակվել է այս դրույթը, ներառված են սույն օրենսգրքի այլ հատվածում (օրինակ՝ 200-րդ, 202-րդ և 203-րդ հոդվածներում), ուստի այս դրույթը պետք է հանել:*

Հոդված 202. Ընտրական կամ հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքի իրականացմանը, ընտրական հանձնաժողովների աշխատանքներին կամ ընտրությանը կամ հանրաքվեին մասնակցող անձանց լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելը

160. Քվեարկելու և ընտրություններին մասնակցելու իրավունքը Եվրոպական կոնվենցիայի կարևոր հիմնարար իրավունք է, ուստի սույն դրույթով դրա պաշտպանությունը ողջունելի է: Այդուհանդերձ, առկա են որոշ հարցեր, որոնց անհրաժեշտ է անդրադառնալ՝ երաշխավորելու, որ այս դրույթը չի ստեղծում խնդիրներ Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված այլ իրավունքներին համապատասխանություն ապահովելու առումով: Օրինակ՝ ընտրությունների ընթացքում հնարավոր են խաղաղ բողոքներ, ցույցեր և հակացույցեր, որոնք նույնպես պաշտպանության կարիք ունեն: Կարևոր է, որ սույն դրույթն անհարկի չսահմանափակի այս մյուս կարևոր ժողովրդավարական ազատությունները, և հասկանալի չէ, թե ինչ գործողություններ կարող է ներառել «խոչընդոտել» եզրույթը, և արդյոք այն բավարար ճշգրիտ է:

161. *Ուստի առաջարկվում է այս դրույթի տեքստում «խոչընդոտել» բառից առաջ ավելացնել «միտումնավոր կամ կանխամտածված» բառերը:*

Հոդված 226. Որդեգրման գաղտնիքը հրապարակելը

162. Այս դրույթով նախատեսված պաշտպանությունը կարևոր է, սակայն այն չպետք է խոչընդոտի երեխայի իրավունքը՝ իմանալու, թե արդյոք իրեն որդեգրել են, թե՛ ոչ, երբ նա դառնում է չափահաս կամ բավարար մեծ այդ տեղեկությունը գնահատելու համար⁶⁷:

163. Ուստի այս դրույթը պետք է փոփոխվի՝ հնարավոր դարձնելու որդեգրյալ երեխային նրա որդեգրման մասին տեղեկությունների հայտնումը, երբ նա դառնում է չափահաս:

Բաժին 10. Մեփականության, տնտեսության և տնեսական գործունեության դեմ ուղղված հանցագործություններ

Հոդված 259. Ծառայողական կամ մասնագիտական պարտականությունները կատարելու համար ապօրինի վարձատրություն պահանջելը, Հոդված 261. Առևտրային կամ այլ կազմակերպության ծառայողի, արբիտրի, աուդիտորի, պահառուի, կառավարչի, նոտարի կամ փաստաբանի կողմից իրենց հասանելի տեղեկատվությունն ապօրինի օգտագործելը

164. «Ծանր հետևանքներ» և «Էական վնաս» արտահայտությունները, որոնք կիրառվել են համապատասխանաբար վերոնշյալ դրույթներում, բավարար հստակ չեն, քանի որ տեղիք են տալիս միանգամայն ընդարձակ մեկնաբանությունների:

165. Ուստի այս եզրույթների համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրանց ներքո, եթե միայն արդեն իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:

Բաժին 11. Հասարակական կարգի և բարոյականության դեմ ուղղված հանցագործություններ

Հոդված 284. Պոռնկագրական նյութեր կամ առարկաներ պատրաստելը կամ տարածելը

⁶⁷ Գասկինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], գանգատ թիվ 10454/83, 1989թ. հուլիսի 7:

166. Նյութերի տարածման արգելքն ակնհայտորեն վերաբերում է Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածին: Ինչ վերաբերում է ակնհայտ սեքսուալ բնույթի նյութերին, ապա Եվրոպական դատարանի համապատասխան դատական պրակտիկան հարաբերականորեն բարդ և երբեմն անհստակ է: Այդուհանդերձ, երեխաների ներգրավվածությամբ ակնհայտ սեքսուալ բնույթի նյութերի տարածումը կանխելու նպատակով քրեական հանցագործություններ սահմանելն ի հայտ չի բերի որևէ խնդիր, ինչպես նաև կապաշտպանի երեխաներին նման նյութերի ներգործությունից:

167. Ինչ վերաբերում է ակնհայտ սեքսուալ բնույթի այլ նյութերի արտադրությանը կամ տարածմանը չափահասների շրջանում, ապա Եվրոպական դատարանը սահմանել է որոշ սկզբունքներ: Առաջինը, պետությունն ունի հայեցողականության լայն շրջանակ՝ որոշելու, թե որ նյութերն են արգելված⁶⁸, սակայն արգելման իրավական ռեժիմը պետք է նախատեսված լինի օրենքով⁶⁹, լինի անհրաժեշտ և համաչափ⁷⁰:

168. Համասեռամոլություն և անասնամոլություն պատկերող նկարների ցուցահանդեսի վերաբերյալ գործում, որտեղ այցելուները զգուշացված չէին եղել բովանդակությանը, և չէր եղել մուտքավճար կամ տարիքային սահմանափակում, Եվրոպական դատարանն ընդունել է, որ պետությունն իրավունք է ունեցել կիրառել քրեական պատժամիջոց և առգրավել նկարները⁷¹: Սակայն մեկ այլ գործում՝ հանրային գործիչներին սեռական դիրքերով կոլաժ պատկերող ցուցահանդեսի հետ կապված, Եվրոպական դատարանը գտել է, որ պատժամիջոցը եղել է անհամաչափ և հանդիսացել է 10-րդ հոդվածի խախտում⁷²:

169. *Սույն դրույթով նախատեսված պատիժներից որևէ մեկով 10-րդ հոդվածի խախտումից խուսափելու համար առաջարկվում է, որ 1-ին պարբերությունը*

⁶⁸ Հենդիսայդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], գանգատ թիվ 5493/72, 1976թ. դեկտեմբերի 7:

⁶⁹ Թեև Մյուլերն ընդդեմ Շվեյցարիայի, գանգատ թիվ 10737/84, 1988թ. մայիսի 24-ի գործով (պարբ. 29) Եվրոպական դատարանն ընդունել է, որ պոռնկագրությունը սահմանափակող օրենքները չեն կարող մշակվել բացարձակ ճշգրտությամբ:

⁷⁰ «Sunday Times»-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Թիվ 1) [ՄՊ], գանգատ թիվ 6538/74, 1979թ. ապրիլի 26:

⁷¹ Մյուլերն ընդդեմ Շվեյցարիայի, գանգատ թիվ 10737/84, 1988թ. մայիսի 24:

⁷² Վերեյնիգանգ Բիդենդեր Կունստլերն ընդդեմ Ավստրիայի, գանգատ թիվ 68354/01, 2007թ. հունվարի 25: Տես նաև Շերերն ընդդեմ Շվեյցարիայի, գանգատ թիվ 17116/90, 1994թ. մարտի 25, Ուինգրովն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, գանգատ թիվ 17419/90, 1996թ. նոյեմբերի 25, Օտտո-Պրեմինգեր ինստիտուտն ընդդեմ Ավստրիայի, գանգատ թիվ 13470/87, 1994թ. սեպտեմբերի 20 և Փերինն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (վճիռ), գանգատ թիվ 5446/03, 2005թ. հոկտեմբերի 18:

փոփոխվի՝ ավելացնելով «անչափահասների կամ» բառերը «պոռնկագրական բնույթի առարկա» բառերից առաջ:

Բաժին 12. Հասարակական անվտանգության և համակարգչային տեղեկատվության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործություններ

Հոդված 293. Ահաբեկչությունն արդարացնելը կամ ահաբեկչություն կատարելու կոչերը

170. Այս դրույթն ակնհայտորեն վերաբերում է արտահայտվելու ազատության հարցերին, և չնայած, ընդհանուր առմամբ, ահաբեկչության խթանումը կամ արդարացումը չի պաշտպանվում 10-րդ հոդվածով, այս դրույթի ընդհանուր բնույթը և «ահաբեկչություն» եզրույթի սահմանման բացակայությունը կարող են խնդրահարույց լինել: Այլ իրավակարգերում Եվրոպական դատարանը գտել է 10-րդ հոդվածի խախտում, երբ քրեական հանցագործություն է սահմանվել այնպիսի հայտարարությունների համար, որոնք միայն խթանել են փոքրամասնություն կազմող խմբերի՝ իրենց անկախության համար պայքարին մասնակցության դրդապատճառները, այլ ոչ թե նրանց կողմից ուժի կիրառումը⁷³:

171. Այդուհանդերձ, նույնիսկ ահաբեկչական հանցագործությունները, որոնք ներառում են բռնարարքներ կատարելու միայն անուղղակի հրահրում, սկզբունքորեն կարող են համատեղելի լինել 10-րդ հոդվածի հետ, եթե դրանք անհրաժեշտ են, սահմանված են պատշաճ ճշգրտությամբ՝ բավարարելու իրավական որոշակիության և համաչափության պահանջները: Օրինակ՝ Եվրոպական դատարանն իր գործերից մեկում վճռել է, որ արտահայտվելու սահմանափակումը՝ մերժելով թույլ տալ ռադիոլրագրողին հարցազրույց վերցնել Գերմանիայում ահաբեկչության մեջ կասկածվողից, արդարացված էր, քանի որ կասկածյալի բառերն ահաբեկչական խմբի աջակիցների կողմից կարող էին հասկացվել որպես իրենց բռնի գործողությունները շարունակելու կոչ⁷⁴:

172. Այդուհանդերձ, «քարոզելը» բառից հետո «որոնք, հավանաբար, կխրախուսեն ահաբեկչության հետագա գործողություններ»

⁷³ Էրդոգդուն ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 25723/94, 2000թ. հունիսի 15 (քրդերը Թուրքիայում):
⁷⁴ Հոգեֆելդն ընդդեմ Գերմանիայի (վճիռ), գանգատ թիվ 35402/97, 2000թ. հունվարի 20, որը վերաբերում էր Կարմիր բանակի խմբակցության անդամի:

արտահայտության ներառումը կարող է բացառել 10-րդ հոդվածը խախտող դատապարտման ռիսկը:

Հոդված 294. Ահաբեկչության մասին սուտ տեղեկություն տարածելը

173. Նույն նկատառումները վերաբերում են նաև այս դրույթի ձևակերպմանը:

174. Ուստի «*ահաբեկչության մասին տեղեկություն*» բառերից հետո պետք է ներառվի «*որոնք, հավանաբար, կխրախուսեն ահաբեկչության հետագա գործողություններ*» արտահայտությունը:

Հոդված 302. Զանգվածային անկարգություններ կազմակերպելը, ղեկավարելը կամ դրանց մասնակցելը

175. Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ և 11-րդ հոդվածները պաշտպանում են միայն *խաղաղ* բողոքի ցույցերը և հավաքները: Սակայն անձը, ով «մասնակցում է» որևէ հավաքի, որը խաղաղ նպատակ ունի, բայց վերածվում է բախումների, չպետք է ենթարկվի քրեական պատժամիջոցների, եթե այդ անձն ինքը հանցագործություններ չի կատարում կամ չի շարունակում ակտիվորեն մասնակցել բախումներով ուղեկցվող այդ հավաքին: Այն դեպքում, երբ խաղաղ ցույցը հանգեցնում է ոստիկանության և մի քանի ցուցարարների միջև ոչ մեծ բախման, իսկ ամբոխը սկսում է ցրվել, ապա կազմակերպիչներին պատժելու հրատապ անհրաժեշտություն չկա, անգամ եթե ցույցը նախապես արտոնված չի եղել⁷⁵: Սակայն սույն դրույթի ներկա ձևակերպման պարագայում առկա է վտանգ, որ դա տեղի կունենա:

176. «*Ակտիվորեն կամ շարունակաբար*» բառերի ավելացումը «*զանգվածային անկարգություններին մասնակցելը*» արտահայտությունից առաջ կարող է բացառել նման հնարավորությունը:

Հոդված 319. Տրանսպորտային միջոցը հարբած, հոգեկան խանգարում ունեցող, տասնվեց տարին չլրացած կամ տվյալ տեսակի տրանսպորտային միջոց վարելու իրավունք չունեցող անձին հանձնելը

177. Այս դրույթն ակնհայտորեն նախատեսված է պաշտպանելու անձանց այլ մարդկանց կողմից տրանսպորտային միջոցի կիրառումից, ովքեր ի վիճակի չեն ապահով վարել: Սակայն առանցքային հարցն այստեղ ապահով վարելն է, այլ ոչ թե արդյոք անձը հոգեկան խանգարում ունի, թե՛ ոչ: Ներկա

⁷⁵ Գյունը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 8029/07, 2013թ. սեպտեմբերի 18, սակայն տես՝ Ռայը և Էվանսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (վճիռ), գանգատ թիվ 26258/07, 2009թ. նոյեմբերի 17:

ձևակերպումն անհարկի խտրականություն է ստեղծում հոգեկան առողջության խանգարում ունեցող անձանց նկատմամբ:

178. *Ուստի այս դրույթը պետք է փոփոխվի՝ «հոգեկան խանգարում ունեցող» բառերից հետո ավելացնելով «որն ազդում է մեքենա վարելու նրա կարողության վրա» արտահայտությունը:*

Բաժին 14. Պետական իշխանության դեմ ուղղված հանցագործություններ

Հոդված 388. Պետական դավաճանությունը, Հոդված 396. Պետական գաղտնիք հանդիսացող տեղեկություններ ապօրինի ձևով բերելը կամ հրապարակելը, Հոդված 397. Պետական գաղտնիք հրապարակելը

179. Այս դրույթները կարող են հանգեցնել անհատների կամ լրատվական կազմակերպությունների դատապարտմանը կառավարությունում կոռուպցիայի կամ ապօրինի այլ գործունեության բացահայտման համատեքստում գաղտնիք հրապարակելու համար (հակաիրավական գործողությունների մասին հաղորդում): Հաշվի առնելով չափազանց երկարաժամկետ ազատազրկումները, որոնք կարող են կիրառվել գաղտնիք հրապարակելու համար, կարող է տեղի ունենալ Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում, եթե այդ բացահայտումը բխում է հանրության շահերից⁷⁶:

180. *Ուստի այս դրույթները պետք է փոփոխվեն՝ ներառելով պաշտպանություն անձի համար՝ ցույց տալու, որ վիճարկվող բացահայտումը բխել է հանրության շահերից:*

Հոդված 406. Պաշտոնատար անձի կողմից իր իշխանությունը, լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունը չարաշահելը

181. Մարդու իրավունքների պաշտպանությունը, սահմանելով քրեական հանցագործություն պետական լիազորությունները չարաշահելու համար, շատ դրական միջոց է: Սակայն կարևոր է երաշխավորել, որ հանցագործությունը չափազանց անորոշ չլինի: Անգլերեն թարգմանության

---

⁷⁶Տես օրինակ՝ Չեյլանն ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 23556/94, 1999թ. հուլիսի 8, Վերենիզինգ Ուիքլենդերլաֆ-ն ընդդեմ Նիդերլանդների, գանգատ թիվ 16616/90, 1995թ. փետրվարի 9 և «Observer»-ը և «Guardian»-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [ՄՊ], գանգատ թիվ 13585/88, 1991թ. նոյեմբերի 26:

մեջ «կամ ոչ պատշաճ կատարելը» կարող է ենթադրել մի շարք թերացումներ, այդ թվում՝ անարդյունավետ կամ դանդաղ աշխատելը: Մինչդեռ պաշտոնատար անձի կողմից նման թերացումների համար կարող են արդարացված լինել կարգապահական միջոցները կամ աշխատանքից ազատումը, և նրանց քրեական պատժի ենթարկելը անհամաչափ կլինի:

182. Ուստի «կամ ոչ պատշաճ կատարելը» արտահայտությունը պետք է հանվի:

Հոդված 408. Ապօրինի հարստանալը

183. Այս դրույթում կարևոր է, որ այլևս անհասկանալի չէ, թե ինչ է հասկացվում որևէ մեկի եկամուտների «եական աճ» ասելով: Երկրորդը, քանի որ նման հանցագործության դեպքում պետք է հարգվի ՄԻԵԿ-ի 6(2)-րդ հոդվածով ամրագրված՝ անմեղության կանխավարկածը, ապա պետք է ողջունել, որ այդ հարցը նկատի է առնվել՝ սահմանելով պաշտպանության հնարավորություն՝ ցույց տալու, որ եկամուտը կամ գույքն ունի մեկ այլ օրինական աղբյուր («ինչը նա չի կարող ողջամտորեն հիմնավորել»):

184. *Կարելի էր դիտարկել նաև այլ երկրների փորձը, որոնք ընդունել են այնպիսի օրենսդրություն, որը թույլ է տալիս քաղաքացիական գործով առգրավել գույքը, որի աղբյուրը չի կարող պատշաճ կերպով բացատրվել: Սա, որպես կանոն, օգնում է խուսափել անմեղության կանխավարկածի առնչությամբ ծագող խնդիրներից⁷⁷: Սակայն հարկ է նշել, որ անմեղության կանխավարկածը կարող է խախտվել նույնիսկ քաղաքացիական վարույթներում, և Եվրոպական դատարանն այդպիսի խախտումներ է գտել երեք գործով (երկու գործում ներգրավված են եղել ազգականներ)⁷⁸:*

Հոդված 413. Խոշտանգումը

185. Այս դրույթով նախատեսված հանցագործությունը Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի պահանջն է: Հարկ է հիշատակել, որ Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Խոշտանգումների դեմ կոմիտեն նշել է, որ մի քանի օր, 61 օր կամ երկու տարի ժամկետով կարճաժամկետ ազատազրկումը բավարար չէ և որ նույնիսկ երեք տարի և ավելի ժամկետով ազատազրկումը

⁷⁷ *Գոգիտիձեն և այլոք ընդդեմ Վրաստանի*, գանգատ թիվ 36862/05, 2015թ. մայիսի 12: Այդուհանդերձ, սա խնդրահարույց է եղել Պորտուգալիայի համար:

⁷⁸ *Գերինգսն ընդդեմ Նիդերլանդների*, գանգատ թիվ 30810/03, 2007թ. մարտի 1, *Դենիսովան և Մոխսենան ընդդեմ Ռուսաստանի*, գանգատ թիվ 16903/03, 2019թ. ապրիլի 1 և *Ռումին ընդդեմ Էստոնիայի*, գանգատ թիվ 63362/09, 2015թ. հունվարի 15:

կարող է բավարար չլինել⁷⁹: Ուստի երեքից վեց տարի ժամկետով ազատազրկումը և ավելի երկարատև ժամկետով ազատազրկումն այն դեպքերում, երբ տուժողը խոցելի անձ է կամ հանցագործությունը կատարվել է ատելության շարժառիթով, նպատակահարմար է թվում: Անհրաժեշտ է նաև ողջունել, որ հանցագործությունը տարածվում է նաև այն պաշտոնատար անձանց վրա, ովքեր դրդում են խոշտանգման կամ համագործակցում են խոշտանգում կիրառող այլ անձանց հետ:

186. *Թեև պետություններից չի պահանջվում անմարդկային վերաբերմունքը ներպետական իրավունքով ամրագրել որպես հանցագործություն⁸⁰, անհրաժեշտ է այն հաշվի առնել՝ երաշխավորելու, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի բոլոր կանխամտածված խախտումներն արգելված են քրեական իրավունքով:*

Հոդված 415. Պաշտոնատար անձի ծառայողական գործունեությանը խոչընդոտելը

187. Այս դրույթը կարող է հանգեցնել անհատների կամ լրատվական կազմակերպությունների դատապարտմանը կոռուպցիայի կամ ապօրինի այլ գործունեության բացահայտման համատեքստում պաշտոնատար անձի մասին ճիշտ տեղեկություններ հրապարակելու համար (հակաիրավական գործողությունների մասին հաղորդում): Տեղեկություններ հրապարակող անձի դատապարտումը, երբ դրանց բացահայտումը բխում է հանրության շահերից, կարող է ոտնահարել Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը⁸¹:

188. *Ուստի այս դրույթը պետք է փոփոխվի՝ ներառելով պաշտպանություն անձի համար՝ ցույց տալու, որ վիճարկվող բացահայտումը բխել է հանրության շահերից:*

Հոդված 436. Հանցագործության մասին չհայտնելը

189. Ներկա քրեական օրենսգիրքը ներառում է հանցագործություն՝ հաստատապես հայտնի նախապատրաստվող հանցագործության մասին չհայտնելը: Սակայն դատարանների համար ակնհայտորեն խնդրահարույց կլինի որոշել, թե արդյոք տվյալ հանցագործությունը կլինի ծանր, թե՛

⁷⁹Տե՛ս՝ Nowak and McArthur, *The United Nations Convention Against Torture*, OUP, 2008, էջ 241:

⁸⁰Հոդված 16, Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ Խոշտանգումների դեմ կոնվենցիա: Տե՛ս նաև Nowak and McArthur, *The United Nations Convention Against Torture*, OUP, 2008, էջ 571:

⁸¹Տե՛ս՝ 76-րդ հոլման մեջ վկայակոչված գործերը:

առանձնապես ծանր: Ենթադրվող հանցագործությունը կարող է վերաբերել ցանկացած հանցանքի:

190. Նման ընդարձակ դրույթը Եվրոպայում համընդհանուր կիրառում չունի: Որոշ երկրներում այն վերաբերում է միայն խիստ առանձնահատուկ հանցագործությունների, ինչպիսիք են խոշտանգումները և երեխաների նկատմամբ կիրառվող չարաշահումները: Այդուհանդերձ, նման հանցագործությունը, կարծես, չի հակասում Եվրոպական կոնվենցիային, քանի որ Եվրոպական դատարան բերված գործերից ոչ մեկում, որոնց վարույթների հիմքում ընկած է եղել այդ հանցագործության առկայությունը, որևէ մեկնաբանություն (բացասական կամ այլ) չի եղել՝ հանցագործության մասին չհայտնելու համար հետապնդման նպատակահարմարության հետ կապված:

191. *Եթե Հայաստանի Հանրապետությունում նման հանցագործության առկայությունն առհասարակ բխում է հանրության շահերից, ապա ավելի լավ կլիներ, որ այդ հանրային շահի հստակ բնույթն արտացոլվեր հանցագործության սահմանման մեջ: Մասնավորապես, որ հանցագործության մասին չհայտնելը վերաբերում է շատ լուրջ կամ ծանր հանցագործության կամ անձի նկատմամբ բռնի հանցագործության (ներառյալ՝ ահաբեկչական հանցագործությունները): Հանցագործությունը կարող է նաև ավելի համաչափ լինել, եթե հանցագործությունը, որն անհրաժեշտ է եղել կանխել, ազդել է կյանքի, անձեռնմխելիության, ազատության կամ սեռական ազատության վրա: Սա կընդգծեր ընդհանուր շահը՝ որևէ մեկին պարտավորեցնելու հայտնել այդպիսի հանցագործությունների մասին⁸²:*

---

⁸² Բնչպես Բապանիայի քրեական օրենսգրքի 450-րդ հոդվածում, որով նախատեսվում է, որ «Ցանկացած ոք, ով իր անմիջական միջամտությամբ և առանց վտանգելու իրեն կամ մեկ ուրիշին կարող է կանխել, բայց չի կանխում որևէ հանցագործության կատարումը, ինչն ազդում է մարդկանց կյանքի, անձեռնմխելիության կամ առողջության, ազատության կամ սեռական ազատության վրա, պատժվում է վեց ամսից մինչև երկու տարի ազատազրկմամբ, եթե այդ հանցագործությունն ուղղված է եղել կյանքի դեմ, և վեցից քսանչորս ամսվա տուգանքի այլ դեպքերում՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ չկանխված հանցագործությունը ենթակա է հավասարազոր կամ նվազ պատժի, որ դեպքում պետք է կիրառվի ավելի մեղմ պատիժ, քան նախատեսված է փաստացի հանցագործության համար: Նույն պատիժները պետք է կիրառվեն ցանկացած անձի նկատմամբ, ով ի վիճակի լինելով դա անել չի դիմում իշխանություններին կամ պետական գործակալներին, որպեսզի նրանք կանխեն նախորդ բաժնով նախատեսված հանցագործությունները, երբ տեղյակ է եղել, որ այդ հանցագործությունը կատարվելու է կամ կատարվել է»:

192. Գուցե նաև տեղին կլինի, եթե հանցագործությունում նախատեսվի որոշակի պաշտպանություն չհայտնելու համար, մասնավորապես, երբ դրա պատճառը հանցագործության կատարման հիմնական պատասխանատուի կողմից սպառնալիքն է կամ ընտանեկան կամ գործատու-աշխատող հարաբերություններից բխող ճնշումը: Բացի այդ, պետք է պատասխանատվությունից ազատում նախատեսվի այն անձանց համար, ովքեր ինքնին ազատված են ցուցմունք տալուց կոնկրետ հանցագործության գործով դատավարության ընթացքում:

Հոդված 451. Դատավորին, դատախազին, մարդու իրավունքների պաշտպանին, քննչական բաժնի պետին, փաստաբանին, տվյալ գործով ներկայացուցչություն իրականացնող անձին, քրեական հետապնդում իրականացնող անձին, փորձագետին, թարգմանին, դատական ակտերի հարկադիր կատարողին զրպարտելը

193. Իր խոսքի ազատության իրավունքի իրականացման համար որևէ մեկին դատապարտելը կոտնահարի ՄԻԵԴ-ի 10-րդ հոդվածը⁸³: Ինչպես նշել է Եվրոպական դատարանը՝

Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության ներքո փոքր շրջանակ է նախատեսված հանրային շահ ներկայացնող խնդիրների վերաբերյալ քաղաքական ելույթների կամ քննարկումների սահմանափակման համար: Բացի այդ, թույլատրելի քննադատության սահմաններն ավելի լայն են կառավարության, քան՝ անհատ քաղաքացիների կամ նույնիսկ քաղաքական գործչի նկատմամբ: Ժողովրդավարական հասարակությունում կառավարության գործողությունները կամ բացթողումները պետք է լինեն ոչ միայն օրենսդիր և դատական իշխանությունների, այլև հանրային կարծիքի սևեռուն ուշադրության ներքո: Ավելին, նկատի ունենալով իր գերիշխող դիրքը՝ կառավարությունը պետք է զսպվածություն ցուցաբերի քրեական դատավարության դիմելու հարցում, հատկապես, երբ մատչելի են հակառակորդների անհիմն հարձակումներին և քննադատությանն արձագանքելու այլ միջոցներ⁸⁴:

194. Քրեական հանցագործություն սահմանելը զուտ հայտարարություններ անելու համար պետք է համապատասխանի ՄԻԵԿ-ի 10-րդ հոդվածի պահանջներին և ՄԻԵԴ-ի խստապահանջ դատական պրակտիկային՝ խուսափելու, որ Եվրոպական դատարանը վճիռներ կայացնի Հայաստանի Հանրապետության դեմ, եթե սույն դրույթը հանգեցնի քրեական պատժամիջոցների: 10-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությունը քննադատությունից հատուկ պաշտպանություն է նախատեսում դատավորների համար «...արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով»: Սակայն խոսքի ազատության

⁸³Տես՝ 76-րդ հղման մեջ վկայակոչված գործերը:

⁸⁴Չեյլանն ընդդեմ Թուրքիայի, գանգատ թիվ 23556/94, 1999թ. հուլիսի 8, պարբ. 34:

ցանկացած սահմանափակում, որը հանգեցնում է քրեական պատժամիջոցի, ամենայն հավանականությամբ, խստորեն կքննվի Եվրոպական դատարանի կողմից: Ավելի խելամիտ կլիներ այն լիովին հանել օրենսգրքի նախագծից և նախատեսել իրավական պաշտպանության քաղաքացիական, այլ ոչ թե քրեական միջոցներ:

195. Դատավորները և դատախազները պաշտպանության իրավունք ունեն, և Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի իմաստով՝ նրանց հիմնավորված քննադատման մակարդակն ավելի ցածր է, քան այն կարող է լինել այլ պաշտոնատար անձանց կամ քաղաքական գործիչների համար՝ արդարադատություն երաշխավորող նրանց դերի և քննադատությանն արձագանքելու նրանց անկարողության պատճառով⁸⁵: Այդուհանդերձ, դատավորները (և դատախազները) չպետք է անձեռնմխելի լինեն քննադատությունից, և լրագրողներն իրավունք ունեն քննադատել նրանց առանց պատժի ենթարկվելու, եթե նրանց հայտարարությունները բխում են հանրության շահերից⁸⁶: Բացի այդ, ցանկացած քրեական պատժամիջոց նույնիսկ հիմնավորված լինելու դեպքում պետք է լինի համաչափ⁸⁷:

196. Դատավորների և դատախազների համար հատուկ պաշտպանությունը ներառված է Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետում՝

«Արդարադատության հեղինակություն» արտահայտությունը, մասնավորապես, ներառում է այն գաղափարը, որ դատարաններն իրավական վեճերի լուծման և քրեական մեղադրանքով՝ անձի մեղավորությունը կամ անմեղությունը որոշելու պատշաճ հարթակ են և ընդունվում են որպես այդպիսին լայն հասարակության կողմից: Արդարադատության հեղինակության պաշտպանության առումով կարևորն այն վստահությունն է, որ ժողովրդավարական հասարակությունում դատարանները պետք է ներշնչեն մեղադրյալին քրեական վարույթների առնչությամբ, և առհասարակ լայն հասարակությանը⁸⁸:

197. Այս հատուկ պաշտպանությունը սակայն չի տարածվում օրենսգրքի նախագծի այս դրույթում թվարկված բոլոր պաշտոնատար անձանց վրա, և կարևոր է, որպեսզի այն փոփոխվի՝ ցանկից նրանց հանելու նպատակով: Բացի այդ, պաշտոնատար անձի, այդ թվում նաև դատախազի կամ դատավորի կողմից արատավոր գործունեությունը, կոռուպցիան կամ ապօրինի այլ գործունեությունը բացահայտող հայտարարությունը

⁸⁵ Պրագերը և Օբերշլիկն ընդդեմ Ավստրիայի, գանգատ թիվ 15974/90, 1995թ. ապրիլի 26:

⁸⁶ Դե Հանսը և Գիյսելսն ընդդեմ Բելգիայի, գանգատ թիվ 19983/92, 1997թ. փետրվարի 24 և Ամիհալաչիտայեն ընդդեմ Մոլդովայի, գանգատ թիվ 60115/00, 2004թ. ապրիլի 20:

⁸⁷ Սկալկան ընդդեմ Լեհաստանի, գանգատ թիվ 43425/98, 2003թ. մայիսի 27:

⁸⁸ Կուպրիանուն ընդդեմ Գիպրոսի, գանգատ թիվ 73797/01, 2005թ. դեկտեմբերի 15, պարբ. 172:

(հակաիրավական գործողությունների մասին հաղորդում) չպետք է պատժվի⁸⁹: Հայտարարությունը, որը պարունակում է նման գործունեության մասին ճշմարտացի փաստեր, սակայն նաև որոշ ոչ ճշմարիտ ձևակերպումներ, որոնց ճշմարտացիությանը հեղինակն ազնվորեն հավատացել է, նույնպես չպետք է քրեական հանցագործություն համարվի: Եվ, վերջապես, դատապարտմանը հետևող ցանկացած պատիժ պետք է համաչափ արձագանք լինի տվյալ քննադատությանը:

198. Ենթադրվում է, որ այս դրույթում «զրպարտել» բառի ներառումը նշանակում է, որ անձը, ով հայտարարություն է արել պաշտոնատար անձի վերաբերյալ, ինչը փաստացի ճշմարիտ է, հանցագործություն չի կատարում: Ավելի օգտակար կլիներ, որ սա հստակ մատնանշվեր հողվածում:

199. *Մեծապես խորհուրդ է տրվում այս հողվածները լիովին հանել օրենսգրքի նախագծից և նախատեսել իրավական պաշտպանության քաղաքացիական, այլ ոչ թե քրեական միջոցներ: Երկրորդը, եթե դրույթները պահպանվելու են, կարևոր է, որ այս հողվածները սահմանափակվեն դատավորներով և դատախազներով կամ Հայաստանի արդարադատության համակարգում համանման դեր ունեցող անձանցով: Երրորդը, առաջարկվում է, որ պահպանվելու դեպքում պաշտպանություն ավելացվի անձի համար՝ ցույց տալու, որ ցանկացած հայտարարություն, որ արվել է, նույնիսկ եթե այն մասամբ ճշմարիտ չի եղել, անձի կողմից համարվել է ճշմարիտ և արվել է հանուն հանրային շահի:*

Հողված 453. Դատախազի, քննչական բաժնի պետի, մարդու իրավունքների պաշտպանի, փաստաբանի, տվյալ գործով ներկայացուցչություն իրականացնող անձի, քրեական հետապնդում իրականացնող անձի, փորձագետի, թարգմանի, դատական ակտերի հարկադիր կատարողի նկատմամբ անհարգալից վերաբերմունքը

200. Օրենսգրքի նախագծի 451-րդ և 452-րդ հողվածներն ավելի քան բավարար կերպով պաշտպանում են դատարանը և դատարանի պաշտոնյաներին նույնիսկ վերևում առաջարկված փոփոխությունների կատարման պարագայում: Այդ պաշտոնյաների նկատմամբ ցանկացած չհիմնավորված հարձակում կարող է կարգավորվել այդ երկու դրույթներով, ուստի 453-րդ հողվածը պետք է հանվի օրենսգրքի նախագծից:

201. *Այս դրույթն անհրաժեշտ չէ, ուստի այն պետք է հանվի:*

⁸⁹ Գուժան ընդդեմ Մոլդովայի, գանգատ թիվ 14277/04, 2008թ. փետրվարի 12:

Հոդված 457. Քննման, փորձաքննության, բժշկական ստուգման ենթարկվելուց կամ նմուշներ տալուց հրաժարվելը կամ խուսափելը

202. Այս հոդվածն ի հայտ է բերում մի շարք բարդ հարցեր: Առաջինը վերաբերում է քրեական պատժամիջոցների հնարավոր սպառնալիքին կասկածյալի կամ պաշտպանյալի նկատմամբ՝ փորձաքննության ենթարկվելուց կամ փաստաթղթեր ներկայացնելուց և այլն խուսափելու համար: Թեև քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծում հստակ կերպով դատապարտվում է կասկածյալների կամ պաշտպանյալների հարկադիր ինքնամեղսագրումը⁹⁰, կարևոր է նաև երաշխավորել, որ պաշտպանյալները և կասկածյալներն ազատված լինեն այս դրույթի պահանջներից՝ չտոնահարելու Եվրոպական կոնվենցիայի 6(1)-րդ հոդվածի ներքո ինքնամեղսագրումից խուսափելու սկզբունքը: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է հիշատակել, որ Եվրոպական դատարանը լուրջ մտահոգություններ ունի ցանկացած գործընթացի առնչությամբ, որով կասկածյալին կամ պաշտպանյալին հարկադրվում է նյութեր ներկայացնել մեղադրող կողմի համար⁹¹:

203. Երկրորդը, քրեական պատժամիջոց նշանակելը չհամագործակցելու համար՝ առանց հնարավորություն տալու տվյալ անձին հասկանալ, թե արդյոք այդ պահանջն օրինական է կամ հիմնավորված, և երկրորդը, հանցագործության համար, որը կիրառելի է միայն այն բանից հետո, երբ դատարանը խնդրո առարկա կոնկրետ գործողությունը պահանջող կարգադրություն է արձակել, խնդրահարույց է:

204. Այս թեմային առնչվող որոշ սկզբունքներ կարելի է բխեցնել 5(1)-րդ հոդվածի «բ» ենթակետի առնչությամբ Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայից, որը թույլ է տալիս անձի կալանավորումն օրենքով նախատեսված ցանկացած պարտավորության «կատարումն ապահովելու» նպատակով: Քրեական հանցագործության համար այդ պարտավորությունը պետք է լինի որոշակի և կոնկրետ բնույթի⁹²: *ՄքՎեյր և այլոք ընդդեմ Միացյալ*

⁹⁰ Հոդվածներ 43, 110, 221, 224, 309 և 416:

⁹¹ Տես՝ *Մաունդերսն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության* [ՄՊ] գանգատ թիվ 19187/91, 1996թ. դեկտեմբերի 17, *Ֆունկեն ընդդեմ Ֆրանսիայի*, գանգատ թիվ 10828/84, 1993թ. փետրվարի 25 և *Ջալոհն ընդդեմ Գերմանիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 54810/00, 2006թ. հուլիսի 11: Հարկ է նաև նշել, որ *Օ' Հալոբանը և Ֆրանսիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, [ՄՊ] գանգատ թիվ 15809/02, 2007թ. հունիսի 29-ի գործում Եվրոպական դատարանը խախտում չի գտել, քանի որ հանցագործությունը կրել է կանոնադրական բնույթ և նախատեսված է եղել ծանր վնասվածքները կանխելու համար:

⁹² *Չիուլան ընդդեմ Իտալիայի* [ՄՊ], գանգատ թիվ 11152/84, 1989թ. փետրվարի 22, պարբ. 36:

Թագավորության գործում Մարդու իրավունքների եվրոպական նախկին հանձնաժողովը գտել է, որ Միացյալ Թագավորություն մուտք գործելիս համապատասխան աշխատակցի կողմից զննության ենթարկվելու պարտավորությունը հստակ և որոշակի պարտավորություն է, հետևաբար և դրա կատարումն ապահովելու նպատակով կալանավորումը սկզբունքորեն թույլատրելի է եղել 5(1)-րդ հոդվածի «բ» ենթակետով: Այս գործում Եվրոպական նախկին հանձնաժողովը նշել է, որ պետք է փորձաքննություն կիրառել Կոնվենցիայի այս դրույթի ներքո հարցեր հարուցող փաստերի նկատմամբ՝

նման հանգամանքների առկայությունը քննելիս պետք է հաշվի առնվի ... պարտավորության բնույթը: Անհրաժեշտ է քննել, թե արդյոք դրա կատարումն անհապաղ անհրաժեշտության հարց է և արդյոք հանգամանքներն այնպիսին են, որ կատարումն ապահովելու այլ միջոցներ ողջամտորեն կիրառելի չեն ...⁹³:

205. Անձին հարկադրելը հրապարակել փաստաթղթեր, նրա կամքին հակառակ իր բնակարանը խուզարկելը կամ նրան անձնական խուզարկության ենթարկելը խնդիրներ է ի հայտ բերում 8-րդ հոդվածով, ներառյալ՝ այդ միջամտության համաչափության խնդիրը: Հիմնավորված համարվելու համար պետության կողմից ցանկացած միջամտություն անձի անձնական կյանքի իրավունքներին պետք է դասվի 8(2)-րդ հոդվածում թվարկված բացառությունների ներքո և բավարարի հիմնավորման ընդհանուր պահանջները (այն պետք է լինի օրենքին համապատասխան և անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում): Այս հանցագործության ընդարձակ բնույթը կարող է չբավարարել պահանջը, որ այն պետք է պարունակի պատշաճ հատկանիշներ՝ համապատասխանելու իրավունքի գերակայությանը՝

առաջինը, օրենքը պետք է բավականաչափ մատչելի լինի՝ քաղաքացիները պետք է հստակ պատկերացում ունենան, որը համարժեք է կոնկրետ դեպքում կիրառելի իրավական կանոնների հանգամանքներում: Երկրորդը, որևէ նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն ձևակերպված չէ բավարար ճշգրիտ՝ քաղաքացուն հնարավորություն ընձեռելու կարգավորել իր վարքագիծը⁹⁴:

206. Եվրոպական դատարանը գտել է, որ «կանգնեցնելու և խուզարկելու» լիազորությունները՝ ահաբեկչության դեմ պայքարի օրենքների համաձայն, որոնք ոստիկանությանն ընձեռել են չափազանց լայն հայեցողականություն խուզարկություններ թույլատրելու և իրականացնելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու առումով, չեն եղել բավականաչափ սահմանված և ոչ էլ ենթակա

⁹³Գանգատ թիվ 8022/77, 1981թ. մարտի 18, պարբ. 191:

⁹⁴«Sunday Times»-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Թիվ 1) [ՄՊ], գանգատ թիվ 6538/74, 1979թ. ապրիլի 26, պարբ. 49:

են եղել չարաշահումներից պաշտպանության իրավական երաշխիքների, հետևաբար, դրանք չեն համարվել «օրենքին համապատասխան»⁹⁵:

207. Համաչափությունը ներառում է նաև ընթացակարգային անաչառություն հասկացությունը: Ամրագրված իրավունքի խախտումը նվազ հավանական է, որ կհամարվի օրինական նպատակին համաչափ արձագանք, եթե այդ գործողությունից տուժած անձին չի տրամադրվել խորհրդատվություն կամ չի տրվել դատաքննության ենթարկվելու իրավունք, քան այն դեպքերում, երբ այդ հնարավորությունները նրան տրամադրվել են: Ուստի Եվրոպական դատարանը նշել է, որ՝

թեև 8-րդ հոդվածը չի ներառում ակնհայտ ընթացակարգային պահանջներ, միջամտության միջոցների վերաբերյալ որոշումների կայացման գործընթացը պետք է լինի արդար, և այդպիսով պատշաճ հարգանք ապահովվի 8-րդ հոդվածով երաշխավորվող շահերի նկատմամբ⁹⁶:

208. Անշուշտ, բազմաթիվ դեպքերում խուզարկությունը և առգրավումն անհրաժեշտ միջոցներ են դատավարությանն աջակցող ապացույցներ ձեռք բերելու և ապահովելու համար: Սակայն ընդարձակ լիազորություններն առանց պատշաճ երաշխիքների բավարար չեն լինի Եվրոպական կոնվենցիային համապատասխանություն ապահովելու համար: Օրինակ՝ փաստաբանական գրասենյակի խուզարկության ժամանակ անհրաժեշտ են հատուկ ընթացակարգային երաշխիքներ, այդ թվում՝ անկախ դիտորդի ներկայությունը⁹⁷:

209. Խուզարկությունը համաչափ համարվելու համար անհրաժեշտ է նկատի առնել հետևյալ չափանիշները՝

համապատասխան չափանիշներն այն հանգամանքներն են, որոնցում տրամադրվել է խուզարկության թույլտվության որոշումը, թույլտվության բովանդակությունը և սահմանները, խուզարկություն իրականացնելու եղանակը, ներառյալ՝ անկախ դիտորդների ներկայությունը խուզարկության ընթացքում, և խուզարկության ենթարկված անձանց աշխատանքի և հեղինակության վրա դրա հնարավոր հետևանքների ազդեցության աստիճանը⁹⁸:

⁹⁵ *Գիլանը և Քվինթոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, գանգատ թիվ 4158/05, 2010թ. հունիսի 28:

⁹⁶ *ՄքՄայքլն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության*, գանգատ թիվ 16424/90, 1995թ. փետրվարի 24, պարբ. 87:

⁹⁷ *Նիմիթցն ընդդեմ Գերմանիայի*, գանգատ թիվ 13710/88, 1992թ. դեկտեմբերի 16:

⁹⁸ *Law of the European Convention on Human Rights*, Harris, O'Boyle and Warbrick, 3rdedn. էջ 557:

210. Մարմնի խուզարկության կամ «մերկ խուզարկության» պահանջի դեպքում անհրաժեշտ են ավելի բարձր մակարդակի երաշխիքներ և պաշտպանություն: Նման խուզարկություններն ունեն, ի հավելումն 8-րդ հոդվածի, նաև 3-րդ հոդվածի ներգրավված հավանականություն, և դրանց հիմնավորումը շատ ավելի դժվար կլինի: Այդպիսի խուզարկությունները կարող են հիմնավորվել, սակայն դրանք անհրաժեշտ է իրականացնել պատշաճ ձևով՝ հարգելով անհատի արժանապատվությունը:

211. Հետևաբար, անհրաժեշտ է ընթացակարգ՝ ստուգելու, թե արդյոք այդ գնությունն անհրաժեշտ է այն հարցերի լուծման համար, որոնց վերաբերյալ պետք է որոշում կայացվի դատավարության ընթացքում:

212. Եվ, վերջապես, դրույթն ինքնին չի ապահովում 8-րդ հոդվածի նպատակների համար պահանջվող իրավական ճշգրտությունը՝ Եվրոպական կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի ներքո քրեական հանցագործություն սահմանելով:

213. *Այս դրույթը պետք է դուրս թողնվի օրենսգրքի նախագծից կամ փոփոխվի՝ հստակեցնելով, որ այն չի վերաբերում կասկածյալին կամ պաշտպանյալին, երաշխավորելով, որ հանցագործություն կարող է կատարվել միայն, եթե անձը չի ենթարկվել դատարանի կոնկրետ կարգադրությանը և որ նա հնարավորություն է ունեցել մասնակցելու նշված վարույթներին, և որ այդ վարույթներում հիմնավորումներ բերվեն նշված կարգադրության համար, որ ցանկացած որոշում հիմնված լինի կոնկրետ պատճառների վրա, որոնք կարողարացնեն այդ որոշումը և որ հաշվի առնվեն այն խնդիրները, որոնք կարող են ի հայտ գալ 3-րդ, 6-րդ, 8-րդ և 10-րդ հոդվածների ներքո:*

Բաժին 15. Զինվորական ծառայության սահմանված կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններ

Հոդված 469. Հրամանը չկատարելը

214. «Մարդու առողջությանը ծանր վնասի պատճառում» արտահայտությունն այս դրույթում հստակ չէ:

215. *Ուստի այս եզրույթի համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրա ներքո, եթե միայն արդեն*

իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:

Հոդված 470. Հրամանը չկատարելը ծառայության նկատմամբ անփույթ կամ անբարեխիղճ վերաբերմունքի հետևանքով, Հոդված 471. Պետին դիմադրելը կամ նրա օրինական գործառույթների իրականացմանը խոչընդոտելը, Հոդված 473. Ստորադասի նկատմամբ բռնություն գործադրելը կամ դա գործադրելու սպառնալիքը, Հոդված 474. Ձինծառայողների փոխհարաբերությունների կանոնադրային կանոնները խախտելը նրանց միջև ստորադասության (ենթակայության) հարաբերությունների բացակայության դեպքում

216. Նախորդ մեկնաբանությունները հավասարապես վերաբերում են առաջին դրույթում՝ «ծանր կամ միջին ծանրության վնաս», երկրորդ դրույթում՝ «էական վնաս» և «ծանր կամ միջին ծանրության վնաս», երրորդ և չորրորդ դրույթներում՝ «ծանր կամ միջին ծանրության վնաս» արտահայտություններին:

217. Այս եզրույթների համար անհրաժեշտ է սահմանումներ ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրանց ներքո, եթե միայն արդեն իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:

Հոդված 475. Չորամասը կամ ծառայության վայրն ինքնակամ թողնելը կամ ժամանակին ծառայության վայր չներկայանալը

218. Այս դրույթի երրորդ մասով ավելի խստացված պատիժ է սահմանվում մի խումբ անձանց կողմից «երրորդ կամ չորրորդ կամ հինգերորդ մասերով նախատեսված որևէ հանցանք» կատարելու համար, ինչն ակնհայտորեն սխալվումք է, քանի որ երրորդ մասում բացահայտորեն որևէ հանցանք չի նշվում:

219. Ուստի անհրաժեշտ է ճիշտ թվարկել երրորդ մասում վկայակոչվող մասերը:

220. 7-րդ մասում «ծանր հանգամանքներ» եզրույթի կիրառումը՝ որպես պատասխանատվությունից ազատվելու հիմք, հստակ չէ և սույն օրենսգրքի նախագծի այլ հատվածում սահմանված չէ:

221. Ուստի այս եզրույթի համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրա ներքո, եթե միայն արդեն

իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:

Հոդված 476. Դասալքությունը

222.4-րդ մասում «ծանր հանգամանքներ» եզրույթի կիրառումը՝ որպես պատասխանատվությունից ազատվելու հիմք, նույնպես հստակ չէ:

223. *Ուստի այս եզրույթի համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրա ներքո, եթե միայն արդեն իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:*

Հոդված 478. Զինվորական ծառայության պարտականությունները չկատարելը կամ դրանց կատարումից հրաժարվելը, Հոդված 479. Զինծառայողի կողմից մոլեխաղեր կազմակերպելը կամ դրանց մասնակցելը

224. Ինչպես նշվեց այլ դրույթների առնչությամբ, դրանցում, համապատասխանաբար, «ծանր հետևանք» և «ծանր հետևանքներ» եզրույթների կիրառումը հստակ չէ:

225. *Ուստի այս եզրույթների համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրանց ներքո, եթե միայն արդեն իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:*

Հոդված 480. Զենքի, ռազմամթերքի կամ շրջապատի համար առավել վտանգ ներկայացնող առարկաների, նյութերի հետ վարվելու կանոնները խախտելը,

Հոդված 481. Զենքը, ռազմամթերքը, ռազմական այլ գույքը, ինչպես նաև շրջապատի համար առավել վտանգ ներկայացնող նյութերը կամ առարկաները մեկ ուրիշին հանձնելը, Հոդված 482. Ռազմական գույքը դիտավորությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը, Հոդված 483. Ռազմական գույքն անզուգուշությամբ ոչնչացնելը կամ վնասելը, Հոդված 485. Մեքենաներ վարելու կամ շահագործելու կանոնները խախտելը, Հոդված 486. Թոփաքների կամ դրանց նախապատրաստման կանոնները խախտելը, Հոդված 487. Մարտական հերթապահություն կամ մարտական ծառայություն կրելու կանոնները խախտելը, Հոդված 488. Սահմանապահ ծառայություն կրելու կանոնները խախտելը, Հոդված 489. Պահակային կամ կայազորային ծառայության կանոնադրքային կանոնները խախտելը, Հոդված 490. Ներքին ծառայության կանոնադրքային կանոնները խախտելը, Հոդված 491. Հասարակական կարգը

պահպանելու կամ հասարակական անվտանգությունն ապահովելու ժամանակ ծառայություն կրելու կանոնները խախտելը, Հոդված 497. Իշխանագանցությունը կամ իշխանությունը չարաշահելը, Հոդված 498. Զինվորական պաշտոնեական անփութությունը

226. Ինչպես այլ դրույթներում, «ծանր կամ միջին ծանրության վնաս» և «ծանր հետևանք» և «էական վնաս» եզրույթները հստակ չեն:

227. *Այս եզրույթների համար անհրաժեշտ է սահմանում ներառել՝ ավելի կոնկրետ մատնանշելու, թե ինչ է հասկացվում դրանց ներքո, եթե միայն արդեն իսկ գոյություն չունի այդ նպատակին ծառայող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունք:*

Բաժին 16. Եզրափակիչ դրույթ

228. Չկա որևէ դրույթ, որում նշվում է 2003 թվականի օրենսգրքի ուժը կորցնելու կամ նախքան սույն օրենսգրքի նախագծի ուժի մեջ մտնելը գործողությունների կամ բացթողումների առնչությամբ դրա կիրառելիության չափի մասին:

229. *Ակնհայտորեն այս բացթողումներն անհրաժեշտ է շտկել:*

Դ. Եզրակացություն

230. Օրենսգրքի նախագիծն արտացոլում է Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունների, մասնավորապես՝ այն պատրաստած աշխատանքային խմբի անդամների կողմից կատարված ծավալուն աշխատանքը: Մեծ ուշադրություն է հատկացվել՝ փորձելու և երաշխավորելու, որ այն հաշվի է առնում մարդու իրավունքների ոլորտում եվրոպական չափանիշները, ներառյալ՝ Եվրոպական դատարանի զարգացող նախադեպային իրավունքը, և հիմնվում է նախկինում 2003թ. օրենսգրքով ուժի մեջ մտած բարեփոխումներին: Չնայած գործադրված մեծ ջանքերին՝ սույն կարծիքն արտացոլում է, որ դեռևս առկա են ուշադրության արժանի որոշակի խնդիրներ:

231. Կարծիքում նշված խնդիրներից շատերը վերաբերում են այնպիսի դրույթների, որոնք թերևս բավարար հստակ չեն կոնկրետ վարքագծի հետ

կապված քրեական պատասխանատվություն սահմանելու իմաստով: Արդյունքում լուրջ վտանգ է ի հայտ գալիս, որ դրանց կիրառությունը կհանգեցնի Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված մի շարք իրավունքների և ազատությունների, և մասնավորապես՝ 7-րդ հոդվածով սահմանված՝ օրենքի հետադարձ ուժով քրեական պատասխանատվություն կիրառելու արգելքի ոտնահարմանը:

232. Որոշ դեպքերում հստակության պակասի ընկալումը կարող է բխել թարգմանության հետ կապված խնդիրներից կամ խնդրո առարկա դրույթների հետևանքները պարզաբանող՝ լավ հաստատված նախադեպային իրավունքի վերաբերյալ ոչ բավարար տեղեկացվածությունից: Այդուհանդերձ, այլ դեպքերում թերևս անհրաժեշտ կլինի լրացումներ կատարել համապատասխան դրույթներում՝ ավելացնելով սահմանումներ, որոնք կհստակեցնեն դրանց նշանակությունը, ինչպես օրենսգրքի նախագծում առկա մյուս սահմանումների դեպքում:

233. Որոշ դրույթներում կան այնպիսի տարրեր, որոնց փաստացի ազդեցությունը կամ դերն անհասկանալի է, և պարզաբանումներից կախված՝ հնարավոր է, որ առհասարակ դրանք պահպանելու կարիք չլինի:

234. Կան նաև որոշակի դրույթներ, որոնք վերաբերում են քրեական պատասխանատվության հետ կապված որոշակի միջազգային պարտավորությունների կամ չափանիշների իրականացմանը, և որոնք ավելի լավ կձառայեին այդ նպատակին, եթե օրենսգրքի նախագծում կիրառված ձևակերպումներն ավելի սերտորեն հետևեին համապատասխան միջազգային փաստաթղթերում օգտագործվող ձևակերպումներին:

235. Բացի այդ, մի շարք դրույթներ, թեև ինքնին խնդրահարույց չեն, սակայն կիրառվելիս, հնարավոր է, հանգեցնեն Եվրոպական կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների ոտնահարմանը: Չնայած այդ դրույթները փոփոխելու կարիք չկա, այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է համապատասխան ուղեցույց մշակել դատավորների և դատախազների համար՝ երաշխավորելու, որ նրանք ընդունում են այդպիսի հնարավորության առկայությունը և ի վիճակի են գործել այնպես, որպեսզի գործնականում նման ոտնահարումները բացառվեն:

236. Մինչդեռ կան որոշակի այլ դրույթներ, որոնց կիրառման դեպքում Եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և

ազատությունների ոտնահարման հնարավորությունը կարող է լավագույնս կանխվել այդ դրույթներում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելով՝ երաշխավորելու կոնկրետ պահանջների ապահովումը: Սա հատկապես վերաբերում է այն դրույթներին, որոնք առնչվում են Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ, 10-րդ և 11-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքների հետ:

237. Եվ, վերջապես, կան մի քանի դրույթներ, որոնց համապատասխանությունը Եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին կարելի է միայն ապահովել դրանց տեքստից առանձին բառ կամ արտահայտություն հանելով:

238. Ուշադրության արժանի խնդիրները լայնածավալ չեն, և դրանց լուծումը չպետք է դժվարություն ներկայացնի: Արդյունքում կատեղծվի քրեական օրենսգիրք, որը քրեական պատասխանատվություն և պատիժներ է սահմանում մարդու իրավունքների եվրոպական չափանիշներին համահունչ կերպով: